

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E

HOU'EIKIM MIPA

'O E

FALE ALEA 'O TONGA

FIKA	3
'AHO	Tu'apulelulu, 15 Sune 2017

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI M MIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Tu'ivakan

'Eiki Fakafofonga N pele, Vahefonua Tongatapu

Hou'eiki Minisit Kapineti

'Eiki Pal mia

'Eiki Tokoni Pal mia

'Eiki Minisit Fonua, Ngaahi Koloa Fakaenatula

& Kau Tau 'a 'Ene 'Afio

'Eiki Minisit Pa'anga & Palani Fakafonua

'Eiki Minisit Fefakatau'aki, Ngaahi Ng ue 'a e Kakai

'Eiki Minisit Polisi & T mate Afi

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai & Tute

'Eiki Minisit Lao & Pil sone,

'Eiki Minisita Ngoue, Me'atokoni, Ngaahi Vao'akau, Toutai

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga

'Eiki Minisit Mo'ui

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi & Takimamata

'Eiki Minisita Ako & Ako Ng ue

Samuela 'Akilisi P hiva

Siaosi Sovaleni.

Lord Ma'afu Tukui'aulahi

Tevita Lavemaau

M teni Tapueluelu

Dr. P hiva Tu'i'onetoa

Sione Vuna Fa'otusia

S misi Taelangi Fakahau

Poasi Mataele Tei

Dr. Saia Ma'u Piukala

Semisi Lafu Kioa Sika

Penisimani 'Epenisa Fifita

Hou'eiki Fakafofonga N pele

Lord Tu'i' fitu

Lord Vaea

Lord Tu'ilakepa

Lord Tu'iha'angana

Lord Tu'iha'ateiho

Lord Nuku

Lord Fusitu'a

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 1 Vava'u.

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 1 Tongatapu

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 2 Vava'u.

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 1 Ha'apai

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 2 Ha'apai

'Eiki Fakafofonga N pele 'Eua

'Eiki Fakafofonga N pele Ongo Niua

Kau Fakafofonga Kakai

Fakafofonga Kakai 5, Tongatapu

Fakafofonga Fika 12, Ha'apai

Fakafofonga Fika 13, Ha'apai

Fakafofonga Fika 15, Vava'u

Fakafofonga Fika 16, Vava'u

Fakafofonga Kakai 17, Ongo Niua

Dr. 'Aisake Eke

Vili Manuopangai Hingano

Veivosa *Light of Life* Taka

S miu Kuita Vaipulu

'Akosita Havili Lavulavu

Sosefo Fe'aomoeata Vakati

Fakahokohoko

Fale Alea 'o Tonga.....	6
Me'a 'a e 'Eiki Sea.....	6
Te'eki mai ha tali mei he Pule'anga ki he Fokotu'u Tu'utu'uni	6
Vakai ki he tu'unga fakamafola Fale Alea ki Ha'apai	6
Tokanga ki he l unga mei Ha'apai 'ikai tau'at ina 'a e ongoongo.....	7
Faka'ikai'i Pule'anga nau polisi'i ongoongo Leti Tonga.....	8
Fakamalanga he tefito'i fatongia e Leti A3Z.....	9
Tui Pal mia ko e Leti /TV Tonga ke me'angaue'aki 'e he Pule'anga	10
Faka'ikai'i e fatongia A3Z ke me'ang ue'aki 'e he Pule'anga	10
Fakatonotonu ki he t kunga totonu ng ue fakahoko A3Z.....	10
Faka'ikai'i Pal mia 'oku nau tu'utu'uni'i Leti ki he ng ue ke fai	10
Tokanga ki he fakamoveuveu na'e fai ki he Pule'anga	11
Taukave Pal mia to'onga lea na'e fai ange ko e pole tau ange ki he Pule'anga.....	13
Tokanga ki ha uesia tau'at ina ke lea mo e melino e fonua.....	14
Tokanga ki he 'ikai loto Pule'anga ke fai atu ha lea kia nautolu	15
Tokanga ki he mamafa totongi vakapuna ki Vava'u.....	18
Tui Vava'u 16 ka 2 kautaha vakapuna to e ma'ama'a ange totongi tikite folau	19
Tali Pule'anga ki he hoha'a mei Vava'u ki he mamafa totongi vakapuna	20
Fakama'ala'ala ki he fakamole lahi e kautaha ne mei fe'au'auhi mo e <i>Real</i> Tonga.....	20
Fu'u ta'efakapotopoto hiki totongi vakapuna	21
A'u ki he 2 miliona tupu fakamole feinga ke fokotu'u kautaha vakapuna 'e taha	22
Ta'efiem lie ki he founa ng ue 'a e Pule'anga	23
Fokotu'u ke fakakaukaua Pule'anga ke 2 kautaha vakapuna fakalotofonua	23
Tokanga ki he palopalema he fepuna'aki ki he ongo Niua	24
Tokanga ki he lahi mo'ua Pule'anga ki he Letio A3Z	24
Tokanga ki he mahu'inga fakapalanisi e ongoongo.....	25
Tokanga ki he tau'ataian ke lea ha Kupu 8 Konisit tone	25
Tui 'oku maumau'i totonu 'a e kakai e fonua	25
Fakapotopoto ke ta'ofi laka 'ave tohi tangi ki he Tu'i	26
Tokanga ki he mafai kau polisi ke puke ha taha	26
Taukave Pule'anga ki he mahu'inga tauhi e melino	26

Fakamahino ‘oku fai ng ue ki he fakalavea’i tokotaha tauhi kau polisi.....	27
Tokanga ke fai ha ng ue ki he ni’ihi nau fai ‘a e fakalavea.....	29
Taukave ko e tau’at ina ‘oku ‘i ai p hono fakangatangata.....	30
Taukave ko e gaahi lea fai ki he Pal mia ne makatu’unga ai fakalavea’i ne hoko.....	31
Fakataha Fale Alea he M nite.....	33
Tokanga ki he palopalema he folau vakapuna ko e 1 kautaha vaka.....	33
Fakahala’i Pule’anga ‘i ai fea ‘oku hilifaki he tikite folau vakapuna.....	33
Tali Pule’anga ki he s niti t naki ki he ng ue mala’e vakapuna.....	34
Tali Pule’anga ki hano fakakaukau’i ha kautaha vakapuna fakalotofonua ‘e 1.....	34
Fehu’ia ha me’a ‘oku toe kae lava ke lele kautaha vakapuna Vava’u 15.....	35
Neongo fakamole lau miliona ka kuo pau ke fakakakato ngaahi me’a ki he laiseni.....	35
Tui Vava’u 15 fakafe’atunga’i ‘e he Pule’anga kole laiseni ‘ene kautaha.....	35
Tui Pule’anga tuai pe ng ue ka kuo pau ke muimui mo faipau ki he Lao.....	36
Kelesi.....	37
Fakam ’opo’opo Feme’a’aki Fale Alea ‘o Tonga.....	38

Fale Alea 'o Tonga

'Aho: Tu'apulelulu 15 Sune, 2017.

Taimi: 1000-1005 Pongipongi

...(mate 'a e maika)...(Na'e me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea ki hono me'a' anga pea hoko atu ai pe ki he Lotu 'a e 'Eiki ...

<003>

Taimi: 1005-1010

Me'a 'a e 'Eiki Sea

'Eiki Sea: M 1 . Fakatapu foki ki he 'Ena 'Afió....

<004>

Taimi: 1010-1015

'Eiki Sea:...'Io, Kingi Tupou VI, kae 'uma' 'a e Ta'ahine Kuini, Kuini Nanasipau'u mo e Fale 'o Ha'a Mohefo. Tapu ki he Pal mia kae 'uma' 'a e Hou'eiki K pineti, fakatapu foki ki he Hou'eiki Fakafofonga N pele 'o e Fonua, kae 'uma' 'a e Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai. Hou'eiki 'oku tau kei fakafeta'i p mo fakam l ki he 'Otua M fimafi 'i he kei fakakoloa 'aki kitautolu 'a e mo'ui, tau a'usia 'a e pongipongi ko eni, pea koe'uhi ke hoko atu 'etau ng ue ki he Fale Alea, k koe'uhi telia 'a e kakai 'o e fonua.

Te'eki mai ha tali mei he Pule'anga ki he Fokotu'u Tu'utu'uni

Na'a tau toloi mai foki mei he M nite koe'uhi kae lava ke fai h tali 'a e Pule'angá ki he Fokotu'u Tu'utu'uni, pea a'u mai ki he 'aho ní 'oku te'eki ai ke 'omai 'a e tali ko ia, ka na'e kole p mahalo na'a toki lava p ki he uike kaha'u, tukukehe na'a 'oku kei 'i ai h tali mei Taumu'a, k ko ene tu'u ia ...'Eiki Pal mia 'oku ...

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he 'Eiki Sea kae 'uma' 'a e toenga 'o e Hou'eiki. Ko e talí ena na'e toki fakah atu mahalo p na'e ...'oku ou tui p na'e toki t mui atu ki hono 'oatu 'a e tali, k 'oku 'osi fakah atu ki ...

Vakai ki he tu'unga fakamafola Fale Alea ki Ha'apai

'Eiki Sea: M 1 'Eiki Pal mia , sai ke toki pau ke 'ave ki he k miti p ke fai ha sio ki ai, kae toki fakah mai. Na'e 'i ai foki 'a e hoha'a mei Ha'apai koe'uhi ko e tu'unga ko fakamafolalea pea na'e kole p foki ki he Minisit *Public Enterprise* koe'uhi ke 'omai angé h l pooti p 'oku 'i ai ha, h 'a e me'a 'oku hoko ki ai, kae tuku ia ki he 'Eiki Minisit . M 1 .

Tali Pule'anga ki he 'uhinga ta'ofi fakamafola Fale Alea ki Ha'apai

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga: Tapu ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, tapu ki he

Hou'eiki M mipa 'o e Fale. 'Eiki Sea na'e fai 'a e ki'i fetu'utaki atu ko ki he me'a, mahalo na'e 'i ai p ki'i fetu'oaki 'o peh na'e 'i ai hotau mo'ua pea mei he Fale ni kia kinautolu, k na'e fai 'a e kole k 'oku sai p he 'oku fai 'a e feng ue'aki 'a e kau ng ue 'o e Fale ni pea mo e kautaha 'a e l ti , pea na'e fai 'a e kole ke nau mai nautolu 'o lele 'a e ng ue 'o fakahoko 'a e fakamafola 'o e feme'a'aki 'a e Fale Alea ni, kae toki fakakakato 'a e ng ue ko ia, k na'e fakahoko mai 'e he Sea 'o e Poate te nau kamata 'i he 'aho ni. M l 'aupito.

Eiki Sea: M l . Me'a mai, fika l 'o e N pele 'o Tongatapu.

Tokanga ki he l unga mei Ha'apai 'ikai tau'at ina 'a e ongoongo

Lord Vaea: Sea, tapu pea mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea 'o Tonga. Tapu atu ki he 'Eiki Pal mia kae 'uma' 'a e Hou'eiki K pineti, tapu atu ki he Hou'eiki 'o e Fonua kae 'uma' 'a e Hou'eiki Fakafofonga.

Eiki Sea 'oku ou tuku 'a e fakatapu 'i he pongipongi ni pea mo e fakakoloa 'oku 'omai ki ho Fale. 'Oku 'i ai 'a e hoha'a lahi 'a e motu'a ni 'Eiki Sea fekau 'aki pea mo e l unga na'e 'omai ko mei Ha'apai fekau 'aki pea mo e ongoongo, pea mo hono fe'ave'aki 'a e ongoongo 'i he kuonga Sea kuo tau a'u ai 'o ng ue 'aki 'a e *Cable* mo e *Digicel* kae 'uma' 'a e *TCC*. Pea 'oku ou 'ohovale lahi 'i he'ene me'a mai 'aki 'e he Fakafofonga 'o Ha'apai ko e ongoongo 'oku 'ikai ke to e tau'at ina hono 'ave holo, ko e ongoongo 'oku 'i ai 'a e tu'unga fakatu'ut maki 'oku 'i ai 'i he ngaahi 'aho ni, 'oku polisi 'a e ongoongo 'i he ngaahi fakakaukau 'a e Pule'anga.

Ko ia ai 'oku 'i ai 'a e hoha'a lahi ki ai he ko e tau'at ina 'o e fonua ni 'oku foaki 'e he Konisit tone, ke fai 'aki 'a e lea mo 'eku to'onga fakakaukau 'i he tu'unga lelei pea mo e tauhi vaha'a. Sea 'oku 'i ai 'a e ongoongo 'oku foaki mei ho Fale ni, pea 'oku 'i ai 'a e ongoongo 'oku 'ikai ke foaki. Pea 'i he 'ene peh 'oku fai ai 'a e fehu'i ki he 'Eiki Pal mia kae 'uma' 'a e Pule'angá, ko hai 'oku 'i ai 'a e ongoongo lelei? ko hai 'oku 'ikai ke 'i ai 'a e ongoongo taau, ko hai 'oku 'i ai 'a e ongoongo fe'unga mo e fakakaukau. Pea 'i he 'ene peh Sea 'oku fai ai 'a e hoha'a ...

<005>

Taimi: 1015-1020

Lord Vaea : ... hoha'a lahi ko hono 'uhingá 'oku fakafoki 'a e ngaahi fakakaukau ko eni ki he tu'utu'uni 'a e Poaté. 'Eiki Sea, ko e taha e ngaahi 'uhinga na'a tau liliu ai 'i he fonua ni, ke ma'u hangatonu 'a e ongoongo feme'a'aki ho Falé. Pea kapau ko e 'ulungaanga e 'o e Pule'angá, ke nau ta'ofi 'a e ngaahi faka'amú, mo e ngaahi fakakaukau, kae fakafoki ia ki he tokosi'i, ke nau fai e ngaahi ongoongo ko ení. 'Oku ou kole atu, Sea, 'Eiki Sea, ko e 87.5, ko e motu'a ni ia 'oku *red card* ia mei ai. Pea 'oku 'ikai ke u kau au he ongoongo leleí. Ko e 'ave 'aki p hoku hingoá 'oku ia, kolosi kula mai ia. Ko ia ke ke hanga 'o mea'í, ko e tu'unga ia 'oku 'i ai e ngaahi ongoongó, 'i he ngaahi 'aho ni. 'I ai e ongoongo lelei, mo e 'i ai e ongoongo 'oku 'ikai ke taau, ko hai 'oku ne fai e fakamaau ko ení.

Ko ia ai, 'oku ou kole ki he Fale 'eiki ni, kae'uma' 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá, 'ai mu'a 'a e tau'at ina 'o e ongoongó, ke tuha mo taau mo e me'a na'e foaki ko ia 'e he

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga : Ki'i fakatonutonu atu p , Sea, m l .

'Eiki Sea : Fakatonutonu.

Faka'ikai'i Pule'anga nau polisi'i ongoongo Leti Tonga

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga : Sea, 'oku 'ikai ke.. Ongongo ko 'a e Pule'angá, 'oku 'ikai ke mau polis 'i ia 'emautolu. Ka ko e ngaahi me'a ko 'oku fa'a kole kia kinautolu. Fakapalanisi mai 'etau ongoongó, 'ai ke fea ki he ongo fa'ahí l ua. Ko e me'a ko ki hono polis 'í, Sea, mole ke mama'o. Pea 'oku 'ikai ke 'i ai ha tu'utu'uni, pe tu'utu'uni 'a e Pule'angá, ke polis 'i mo ...ka ko e 'uhinga ia e fakatonutonú, Sea, ke fakatonutonu p 'etau lekootí. M l 'aupito.

'Eiki Sea : M l . Faka'osi mai.

Lord Vaea : M l . 'Eiki Sea, fakam l atu ki he 'Eiki Minisit . Ko ia, ko ho'o me'á foki ia 'a 'au, ka ko e taimi 'oku lele ai hotau vaká, 'oku 'i ai e kakai kehe ia 'oku nau tokanga'i e fai ongoongó. Pea 'oku fai p 'a e me'a ko ení, ke mea'i 'e he Pule'angá, 'a e tu'unga ko ko .

Ko e letio foki ia 'a e Pule'angá, 'Eiki Sea, 'oku 'ikai ko e leti A3Z, ko e 87.5 ia ko e leti ia 'a e Pule'angá, ko hono 'uhinga ia ke fai e feme'a'aki ko ki ai, pea hang ko ia ko e lave ne u 'oatú. Ko e motu'a ni ia 'oku kolosi kula ia mei ai. Ko e h atu p hoku hingoá 'oku ia, kuo 'ikai mai 'a e leti ia ko iá. M l 'aupito, 'Eiki Sea.

'Eiki Sea : M l . Fakafofonga, kuo tali atu ho'o ...

Veivosa Taka : Tapu pea mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá. 'Eiki Sea, m l mu'a e kei fakalaum lie 'a langi ki he Feitu'u na, 'o fakahoko ai e ngaahi fatongia mamafa 'o e fonuá. Tapu ki he Pal mia, kae 'uma' e Hou'eiki Kapinetí, pea peh foki ki he Hou'eiki N pele e fonuá, kau Fakafofonga e Kakaí. Sea, 'oku fakahoko atu p mei he motu'a ni 'a e fiefia lahi koe'uhí ko e fai fatongia 'a e Feitu'u na, 'o lava 'o onгона 'e he k ingá mei he Fo'i 'One'oné. 'Aneuhu, mahalo ki he taimi 7.00, kuo t mai e telefoni e hongofulu kia au, 'o fakahoko mai, ko eni kuo 'omai he ongoongó, 'e mo'ui ange e leti , 'a e Pule'angá. Pea ko e 'uhinga ia e fokoutua hake ke fai 'a e fakam l ki he Feitu'u na, pea mo e ngaahi me'a kehe p , Sea. 'Oku tatau p 'a e Hou'eiki Fika l 'o Tongatapú mo e motu'a ni, 'oku ou fa'a lele atu 'o hiki 'eku fanga ki'i polokalama, pea 'oku 'ikai tali. Pea ko e fehu'i atú, pea talamai ko e ngaahi lea ta'efe'unga. Pea u fiem lie ai p au 'i he ngaahi me'a. Ko 'eku tokoni atu p na'a 'oku 'i ai ha ngaahi lea fakafo'ituitui 'o lava ai. 'Oku fiem lie p e motu'a ni, pea 'oku ou tui 'oku fea p 'a e ng ue 'a e ngaahi fakamafola kuo fakahoko mai ki hotau ki'i fonua ni. M l , Sea, e ma'u faingam lie.

'Eiki Sea : M l . 'Ai p mo lau ho'o ngaahi veesi folofolá, pea toki fai e ngaahi .. Me'a mai e N pele

Lord Tu'i' fitu : Tapu p mo e Feitu'u na, Sea, pea m l 'a e fakalaum lie lelei e Feitu'u na. Tau fakafeta'i p ki he 'Otuá, 'oku laum lie lelei 'a e 'Eiki Pal miá, kae 'uma' e Hou'eiki 'o e Falé. Ko 'eku fehu'i p 'a'aku ki he 'Eiki Minisit ko eni na'e toki 'osi 'ene me'á, 'i he 'uhinga

fakapalanisi ko 'o ha ongoongo 'oku ongo tatau, palanisi. Ko 'eku fehu'i p ki ai, 'a e ' *press release* ko 'a e 'Eiki Pal mia 'i Nu'usilá. Ko 'eku fehu'i ia, Sea, 'oku kau ki ai e fakapalanisi ko ena? M l .

Fakamalanga he tefito'i fatongia e Leti A3Z

Lord Fusitu'a : Sea, k taki tapu mo e Feitu'u na pea mo e Fale 'eiki na Na'e 'i ai e me'a 'a e 'Eiki Minisit 'o peh . 'Oku tonu ke palanisi 'a e fakamafolalea ko 'a e Komisiona Fakamafolalea 'o Tongá, e. Ka na'e to e 'i ai pea mo e, laum lie lelei p mu'a 'Eiki Pal mia. 'A e me'a 'a e 'Eiki Pal mia he m tiá. Ko e fatongia ia 'a e *TBC* ke nau pou pou ki he Pule'angá...

<006>

Taimi: 1020-1025

Lord Fusitu'a: ...Ko 'enau tefito'i fatongia 'a ia 'oku ou kole fakamolemole atu, 'oku fehangahangai 'a e peh ko 'a e Minisit 'oku tonu ke palanisi mo e peh ko he Pal mia 'oku tonu ke nau t fataha he pou pou ki he Pule'anga 'i he vakai ma'ulalo 'a e motu'a ni ko e me'a ko e tau'at ina 'a e *media* 'oku tonu *press freedom*...tonu ke nau l pooti 'a e ' me'a 'oku totonu 'o ngata p ai, ko ia p 'Eiki Sea m l .

'Eiki Sea: M l 'Eiki Pal mia me'a mai

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea kae 'uma' e toenga e Hou'eiki mahalo p te u ki'i lave ki he me'a ko eni na'a to e ngalo he motu'a ni ko e peh ko ia...

Lord Tu'i' fitu: Sea ka u ki'i fakatonutonu mu'a ki he 'Eiki Pal mia ke tali mai 'eku fehu'i ki he 'Eiki Minisit na'e 'ikai ke u fehu'i ki ai ko 'eku fakatonutonu ia m l .

'Eiki Sea: 'Eiki Minisit na'e 'i ai ha'o tali ki he me'a ko eni p 'oku...

'Eiki Pal mia: Ko eni te u tali atu he'ene lau ki Nu'usila

Lord Tu'i' fitu: 'Ikai ke u fiem lie au he 'oku to e me'a mai p ia 'o Minisit 'oku ou kole ki ai ke Pal mia mu'a fakamolemole.

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga: Kole atu p Sea ko e fehu'i p ia ki he *Press Release* 'a e 'Eiki Pal mia pea mei Nu'usila mahalo 'e mea'i ange he Pal mia 'ene *Press Release* mei Nu'usila k 'oku ou kole atu p ke laum lie lelei p e Hou'eiki kae 'ange e tali ke fai 'e he 'Eiki Pal mia m l 'aupito.

Lord Tu'i' fitu: Sea 'oku 'ikai ke tali 'e ia 'eku fehu'i he ko ia 'oku 'i ai 'a e ngaahi komisoni ko eni 'o e *Enterprise* ko e 'uhinga ia 'eku fehu'i pea 'oku peh 'a e ange e fehu'i ho Fale ni pea tali hangatonu pea ka 'ikai pea fai ha *follow up* kae lava m l .

'Eiki Sea: Ko ia mahino p 'oku... me'a mai koe 'Eiki Pal mia

Tui Pal mia ko e Leti /TV Tonga ke me'angaue'aki 'e he Pule'anga

'Eiki Pal mia: Hang ko ko e me'a 'oku 'ohake 'e he Fakafofonga mei he Vahefonua Niua, 'oku 'ikai ke 'uhinga 'a e peh ko 'a e Pule'anga ke pou pou 'a e A3Z pea mo e Telev sone Tonga ki he Pule'anga 'oku 'uhinga ia ke peh ke ta'ofi ai 'a e ngaahi tafa'aki ko ia, 'oku fiema'u p A3Z ia mo e me'a ke nau hanga 'o *facilitate* 'a e ngaahi ng ue 'a e Pule'anga ko e fo'i fiema'u ia he ko e leti mo e me'a 'a e Pule'anga k 'oku 'ikai ke 'uhinga ia ke fakapalataha p 'a e leti mo e telev sone.

Lord Fusitu'a: K taki 'Eiki Sea ko e ki'i fakatonutonu atu p

'Eiki Sea: Fakatonutonu

Faka'ikai'i e fatongia A3Z ke me'ang ue'aki 'e he Pule'anga

Lord Fusitu'a: K taki p 'Eiki Pal mia laum lie lelei p , 'oku 'ikai ko e fatongia ia 'a e A3Z mo e TBC ke me'ang ue'aki ia he Pule'anga ko e *service* ia ma'a e fonua ke 'oatu 'a e fakamatala 'oku ne k pui kotoa 'a e ngaahi tafa'aki kehekehe ke ma'u 'e he kakai e mo'oni 'ikai ko ha me'a ng ue ke ng ue'aki ha sino p 'e taha fakamolemole 'Eiki Pal mia

'Eiki Sea: M l me'a mai koe 'Eiki Pal mia

'Eiki Pal mia: Ko 'eku 'uhinga kapau 'oku 'i ai ha ngaahi me'a 'a e Pule'anga hang ko e ngaahi Tu'utu'uni Kapineti ngaahi ng ue 'a e Pule'anga 'ikai ke to e fiema'u ia ke mau mautolu 'o to e talaatu ki he A3Z mou 'ai ange 'a e ongoongo ko , mou 'ai ange 'a e me'a ko . 'Oku mau fakakaukau ke hanga 'e he A3Z mo e Leti Tonga k 'oku 'i ai ha ngaahi me'a 'a e Pule'anga 'oku mahu'inga ke 'ilo ki ai 'a e kakai, pea 'oku totonu ko hono fatongia ke ne 'ai, 'oku tatau p ia mo ha mo e taha kehe.

Fakatonutonu ki he t kunga totonu ng ue fakahoko A3Z

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea k taki fakatonutonu p k taki teke laum lie lelei p ke u ki'i fakatonutonu atu p . Ko e me'a 'oku ma'u he motu'a ni ko e me'a ia 'oku lolotonga hoko, 'oku me'a atu e Pule'anga A3Z lea'aki , lea'aki , tapu lea'aki , tapu lea'aki 'oku ou kole fakamolemole atu 'Eiki Pal mia...

'Eiki Pal mia: Sea 'oku ou kole atu ki he tokotaha ko eni ke...

'Eiki Sea: Ke faka'osi mai 'a e me'a 'a e Pal mia, me'a mai koe 'Eiki Pal mia

Faka'ikai'i Pal mia 'oku nau tu'utu'uni'i Leti ki he ng ue ke fai

'Eiki Pal mia: 'Oku 'ikai ha'amau tu'utu'uni peh 'amautolu ia ki he A3Z ke nau fai 'a e me'a ko , fai 'a e me'a ko , fai e me'a ko , 'ikai ha'amau tu'utu'uni peh 'amautolu 'oku ou kole fakamolemole atu, kai kehe ko e me'a ko na'e lave ki ai 'a e ...ko e anga ia 'a e fakakaukau 'a

e motu'a ni ki he me'a ng ue ko eni 'a e Pule'anga ko honau tefito'i fatongia k 'oku 'i ai ha ngaahi ng ue 'a e Pule'anga 'oku 'ikai ke to e fiema'u mautolu ke mau 'o tala, mou 'ai , mou 'ai , lahi 'aupito 'a e ngaahi me'a 'oku fokotu'utu'u 'e he Pule'anga 'i he anga 'a e fakakaukau 'a e motu'a ni 'ikai ke 'ai mai ia, k 'oku nau 'ai mai 'enautolu 'a e ' me'a kehe. Pea 'oku 'ikai ke mau hanga 'emautolu 'o ta'ofi 'a e me'a ko ia, pea 'oku ou fie lave ki he me'a ko eni ki he me'a ko eni na'e 'ohake 'e he 'Eiki N pele 'oku 'ikai ke tapu ki he motu'a ni ka u ka 'alu ki muli 'o 'ai ha'aku *press release* ai, ko e me'a p 'oku tapu kapau 'oku ou 'alu au 'o 'ai ha fa'ahinga *press release* 'oku kovi pea 'oku ta'efe'unga mo e motu'a ni, ko ia 'oku ou fie fakahoko atu 'a e me'a ko ia 'oku 'ikai ke tapui kitautolu, taimi 'oku tau... mou me'a atu ai ki muli k 'oku 'i ai ha k inga Tonga 'i muli 'oku nau fiema'u ke 'ilo ha me'a ki Tonga ni 'oku mou tau'at ina kimoutolu ia ke mou talanoa mo e h homou ngaahi fakakaukau, tatau tofu p ia mo e ngaahi me'a 'oku 'ai mai...manatu'i na'e 'i ai 'a e 'Eiki N pele hena na'e *interview* he leti Nu'usila faka'ofa'ofa 'aupito ia 'aonga ia ki he kakai Nu'usila 'ene fakamatala na'e fai, ko ia 'oku ou fokotu'u atu ki he 'Eiki N pele mo moutolu Hou'eiki 'o e Fale ni, taimi 'oku mou 'a'ahi ai ki muli, 'oku lau he k inga Tonga 'i muli ko e faingam lie ia ke fetu'utaki atu kia moutolu *interview* kimoutolu tokoni lahi ia ki he anga 'etau fetu'utaki mo hotau k inga Tonga 'i muli.

Tokanga ki he fakamoveuveu na'e fai ki he Pule'anga

'I ai mo e ki'i me'a 'e taha 'oku ou fie lave p ki ai. Na'e 'i ai 'a e fakahoha'a na'e fai he...

<007>

Taimi: 1025-1030

'Eiki Pal mia : *Press Conference* 'a e motu'a ni mo e Kapineti 'i he 'aho 'e 2 ko eni kuo 'osi, pea na'e 'i ai 'a e lea na'e peh . 'Eiki Pal mia, te u fakahoha'asi koe mo ho Pule'anga. Me'a eni fekau'aki mo e Sipoti, 'i hono ta'ofi ko ia 'o e Sipoti. Te u fakahoha'asi 'a e Feitu'u na mo ho Pule'angá, pea ka iku 'a e me'a ko iá ke mole ai 'eku mo'uí, te u fiem lie p . Hou'eiki, mou me'eme'a lelei ki he fa'ahinga fakahoha'a ko eni. Ko e fakahoha'a ko eni he lau 'a e motu'a ni ko e fakamoveuveu. Ko 'ene peh ko ia Pule'angá, ko e *state* ia..

Lord Tu'i' fitu : Sea ki'i fakatonutonu 'a e 'Eiki Pal mia.

'Eiki Sea : Fakatonutonu eni.

Lord Tu'i' fitu : Te ke tali p 'Eiki Pal mia, te ke laum lie lelei p . Ko e *reflect* p eni ia 'a 'ene ngaahi me'a na'a ne kamata'aki he 87, 'a e me'a 'a e 'Eiki Pal mia. Ko e me'a fakapolitiki p ia, 'a e fakahoha'asi 'a e Hau 'o Tongá (*tapu mo Ia*). Ko e laine tatau p ia 'o e fakahoha'a na'e fai ki he Feitu'u na, ka 'oku 'ikai ke tali ia 'e he Feitu'u na. Pea kapau 'oku ke peh 'oku talamai 'e he Folofolá, ko e me'a te te anga'i'aki ha taha ko e me'a p ia 'e anga'i'aki kita. Fai 'a e me'a 'oku te loto ke fai kia kitá, 'o fai ia ki ha taha. Ko e me'a p eni ia na'a ke fa'a me'a'aki 'oku ou l kooti 'e au ho'o ' me'a kotoa p , talu mei he 87.

'Eiki Pal mia : Me'a ki lalo ka u

Lord Tu'i' fitu : 'Ikai ko e Sea 'oku ou lolotonga fakahoha'a 'eku fakatonutonu.

'Eiki Pal mia : Tuku ho'o fakamoveuveu.

Lord Tu'i' fitu : Masi'i ko e motu'a faifekau au 'oku 'ikai ko ha motu'a fakamoveuveu au.

Lord Fusitu'a: Sea ki'i fakatonutonu

'Eiki Sea : Me'a ki lalo. Me'a mai koe 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia : Mo'oni 'aupito ia, ka na'a ku hopo au, fe'unga mo e hopo 'e tolungofulu tupu.

Lord Tu'i' fitu : 'Eiki Sea ko 'eku fakatonutonu ke ke mea'i ko e tama politiki au, na'a ku ako politiki, pea ko 'ene me'a ia 'oku faí ko e politiki. 'Oku ne talamai 'oku ou fakamoveuveu, ko ia mo 'ene fakamoveuveu na'e fai, m l

'Eiki Sea : Me'a mai 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia : 'Sea mo'oni 'aupito ho'o laú, ko e anga ia ho'o laú ko e fakamoveuveu. Fe'unga mo e fo'i hopo 'e tolungofulu tupu meimei f ngofulu. Na'e 'ave au ki he Fakamaau'anga.

'Eiki Sea : Ko ia, m l kuo ke a'u koe ki he tu'unga ko iá kae faka'osi mai.

'Eiki Pal mia : Ko e lea ko ení te u fakah atu kiate kimoutolu ko e fakamoveuveu eni he 'oku he tuhu'i hangatonu 'a e Pule'angá 'a e *State*.

Lord Nuku : Ki'i fakatonutonu atu Sea.

'Eiki Sea : Fakatonutonu mai.

Lord Nuku : Ko 'eku fakatonutonu atú Sea, ko e fel ngiaki ko ia na'e faí, ko e me'a ia 'oku tau fakahoha'a ai ko he pongipongi ní, ko e tau'at ina ko ke lea. 'Oku 'ikai ke u tui au ia na'e hala 'a e lea 'a e sianá, ke ne fakahoha'asi 'a e Feitu'u na mo ho Pule'angá fekau'aki mo e Sipoti. 'Oku ne hanga 'e ia 'o ta'ofi 'a e tau'at ina. Ko 'eku fakatonutonu ki aí, he ko ia na'a ne hanga 'o ui 'a e fakataha ko ení, koe'uhi ke mai 'a e kakaí 'o fakahoko 'a e anga 'enau fakakaukau pea ko e fakahoko atu p 'a e fakakaukau. Ko e poini 'oku ou talaatú 'Eiki Sea, ko e tau'at ina ko ke leá 'oku 'at ia, ka ko 'ene hanga 'e ia 'o 'omai he pongipongi ni, na'e fakafepaki fakamoveuveu 'a e tokotaha ko ia. 'A ia 'oku ou tui au ia ko e 'uhinga ia 'eku fakahoha'a atu Sea, 'uluakí ko 'ene konifelenisi na'a ne ui, pea 'oku 'omai ia 'e ia ki Fale ni he 'aho ni. Na'e tonu ke 'uluaki 'omai 'o 'ai 'i Fale ni kae toki 'ave ke 'fai 'a e me'a ko . Ka ko 'eku poini 'a'aku ia, ko e tau'at ina ko ia ke leá, na'e tau'at ina p 'a e tokotaha ko ení ke fai 'ene lea. 'Oku 'ikai ke u tui ki he tukuaki'i ko ia 'oku ne fai he pongipongi ní Sea. 'Oku 'i ai 'a e feitu'u ia kapau te ne hanga 'o 'ave ki ai Sea ko e fakatonutonu ia.

'Eiki Sea : Faka'osi mai . Me'a mai koe.

Fe'ao Vakata : Sea ki'i fakatonutonu nounou pe Sea.

Eiki Sea : Fakatonutonu mai koe.

Fe'ao Vakati : 'Oku me'a mai 'a e 'Eiki Pal mia ko e Pule'angá ko e *State* Sea. Ko e fakatonutonu p ia ko e *Government* ko e Pule'anga p ia. Ko e *State* ia ko e fonuá ia *Head of Government* *Head of State* ko 'Ene 'Afió m l .

Eiki Sea : Na'e peh pe. Hou'eiki, me'a faka'osi mai 'a e 'Eiki Pal mia.

Eiki Pal mia: 'Oku 'ikai ke ta'ofi 'a e tau'at ina. Ko e 'uhinga 'oku ou fakahoha'asi aí, te u kole fakamolemole atu, 'oku 'ikai ke lava 'e he Pule'angá 'o fai hono fatongia. Ka 'oku 'i ai ha fa'ahinga lea peh 'oku fai ha feitu'u fakapule'anga, pea 'oku tonu ke fai ha ng ue ki ai. Ko ia 'oku ou fakahoha'asi ai kimoutolu, ..

Lord Fusitu'a : Sea ko e fakatonutonu. K taki 'Eiki Pal mia, laum lie lelei p . Kapau 'oku ke peh 'oku tonu ke fai ha ng ue ki ai, 'oku hang ko e me'a 'a e 'Eiki N pele 'Euá, 'oku ke hanga 'e koe 'o fakangatanga 'a e totonu faka-Konisit tone 'a e Tonga ke lea. 'Oku 'i ai 'a e taimi mei he 2008 na'e fai 'e he Feitu'u na 'a e lea tatau te u fakahoha'asi 'a e Pule'anga 'o 'Ene 'Afió ko e talisone ia 'Eiki Pal mia. Ko ena 'oku ke peh 'e koe ko e fakamoveuveu, ko e talisone ia mo e *sedition* 'a ia ko hono faikehekehe ia. 'Oku ou kole atu ke fakakaukau'i ke ke fakakaukau fakalelei 'Eiki Pal mia.

Eiki Pal mia : Na'a ku 'osi hopo au he me'a ko ia. Mo'oni ia 'ou hao au.

Eiki Sea : M l . M l 'oku ke hao ka ke faka'osi mai 'Eiki Pal mia.

Taukave Pal mia to'onga lea na'e fai ange ko e pole tau ange ki he Pule'anga

Eiki Pal mia: Kaikehe ko e ..

<008>

Taimi: 1030-1035

Eiki Pal mia: k taki p Hou'eiki na'a ngali fakal loa, ko e taumu'a foki 'etau feme'a'aki he 'aho ni ke tau kumi 'a e ngaahi me'a ko 'oku tau peh te ne ala u sia 'a e melino mo e ma'uma'uluta 'a e fonua. Ko e lea ko eni 'i he faka'uhinga 'a'aku, tau'at ina p ia ke ne lea, 'oku 'ikai ke 'i ai ha taha ia te ne ta'ofi. Pea na'e 'ikai p ke u ta'ofi au he taimi na'e lea peh mai ai kiate au. Ko 'eku faka'amu 'a'aku ia ka 'oku 'i ai ha ngaahi me'a peh ki he *public*, pea fai e ngaahi t 'onga 'a e 'ikai ke ne lava, ke hoko ia ko ha me'a ke tupu ai ha moveuveu. Ko 'ene peh ko kau ka mate ai, sai p ia. Ko 'ene, ko e fo'i s tesi ko ia 'oku ne talamai ka tautolu 'oku 'i ai 'ene pole tau ki he *state*, ki he Pule'anga. Ko ia 'oku ou ...

Eiki Sea: Me'a mai.

Eiki Pal mia: Kole atu.

Eiki Sea: 'Eiki N pele Fika l 'o Tongatapu.

Lord Vaea: Ki'i fakatonutonu atu p 'a e ...

'Eiki Sea: Fakatonutonu.

Lord Vaea: 'A e 'Eiki Pal mia. Ne u 'i he fakataha ko ia na'e fa'a fai ai 'a e fakahoha'a. Pea na'a ne hanga 'e he tokotaha ko eni 'o hiki hake 'a e nusipepa hono nima 'o ne fakahinohino mai ai ko e, ko 'ene lea fakatatau ki he, ki he me'a ko 'a e 'Eiki Pal mia he 2008. Ko e fo'i lea foki ia 'oku 'ikai ke kovi Sea, te u mate ai. 'Oku 'i ai 'etau fo'i hiva 'atautolu ia te u mate ki fuka, mate ki langi, mate ki m mani, 'oku 'ikai ko ha, 'oku 'ikai ko ha lea ia 'oku kovi Sea.

'Eiki Sea: Ko ia.

Lord Vaea: Mate ma'a Tonga, ko e ngaahi lea ko ia 'oku 'at p ia ko hono toki liliu ko ko peh 'oku 'ulung anga ta'etaau, taimi ia ko ko 'oku fai ai 'a e fet 'aki. Ka ko e mate ia Sea, fele 'a e mate. M l Sea.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisit Polisi.

Tokanga ki ha uestia tau'at ina ke lea mo e melino e fonua

'Eiki Minisit Polisi: Tapu pea mo e Feitu'u na Sea m l ho'o laum lie ki he pongipongi ni pea 'oku ou fakatapu atu ki he Pal mia 'o Tonga peh ki he Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga kae 'uma' 'a e kaung Fakafofonga Sea. 'Oku ou peh p ke u 'oatu p mu'a ha ki'i tokoni fekau'aki mo e kaveinga ko eni 'oku fai ki ai 'a e feme'a'aki ho Fale Alea 'o Tonga he 'oku me'a mai 'a e kakai 'o e fonua. Sea ko e kaveinga ko eni 'oku fai ki ai 'a e feme'a'aki na'e 'i ai e motu'a ni 'i he fakataha ko eni, ko hono feinga ko Sea ke faka'uhinga'i fakalao peh 'oku, 'oku maumau ha lao 'oku mat 'aki faingata'a. 'Oku tokolahi 'a e kau, 'a e kau politikale 'oku nau mateuteu ke mole 'enau mo'ui 'enau tui fakapolitikale. 'I he fakataha ko eni na'e *monitor* 'e he kau polisi pea ko e taimi p ko na'e hoko ai e lea ko eni na'e h mai e kau polisi ta'eteunga 'o tangutu holo 'i loto ke fakapapau'i p 'oku malu. Ko e feinga ko ke fakapalanisi 'a e tau'at ina ke lea mo fakapapau'i 'oku 'ikai ke fai ha talisone p angatu'u ko e me'a faingata'a Sea he 'oku tau feinga ke tau'at ina e fonua.

Ko e me'a ko na'e tokanga ki ai 'a e motu'a ni ia Sea ko hono ue'iue'i 'a e fonua ke ngaungaue 'o feh ngaaki ha ngaahi kupu, ko e tokotaha ko eni na'e, na'e kumi ia he ni'ihii 'aneafi, na'e l pooti mai ki he Potung ue Polisi, na'e iku 'o alasi 'e he ni'ihii 'o lavea e tokotaha ko eni 'aneafi pea 'oku tauhi ia 'i 'api polisi ke malu pea 'oku fai 'a e ng ue ki he keisi ko ia. Pea ko e 'uhinga ia ko na'e tokanga ki ai 'a e motu'a ni p 'oku ta'efakalao p fakalao e lea ko hono ue'iue'i ke ngaue e fonua ko e me'a ia ko ia 'oku tokanga ki ai 'a e motu'a ni Sea. Ko e tauhi ke malu mo melino e fonua e Feitu'u na Sea 'oku fai ki ai 'a e tokanga, ka 'oku mea'i p he Fale Alea na'e 'i ai e laka melino na'e talaki he pongipongi ko eni, 'oku kaniseli e laka ko ia 'anep ko hono 'uhinga ko e kamata ke s s lue. Neongo ko e ki'i me'a si'i 'oku 'asi mai, ko e ngaahi fetelefoni'aki mo e ng ue holo 'a e ngaahi *network*, na'a tau fakakaukau kuo fakatoka e melino he ko e kuonga fo'ou eni, kamata ke ' mai. Pea ko e 'uhinga ia 'a e, na'a mau ng ue 'anep Sea, 'osi e ng ue, Kapineti foki ki 'ofisi ko hono 'uhinga ke fakapapau'i 'oku nonga 'a e fonua e Feitu'u na he 'oku 'afio mai 'a Tupou pea toka mai e 'amanaki e kakai 'i hono 'omi e mafai kiate kitautolu pea na'e fai e kole 'a e motu'a ni, fakataha p pea mo e Pal mia 'aneafi 'i he ni'ihii ke tauhi e melino. Pea ko e pongipongi ni 'oku

fakahoko atu e Tohi Tangi ko ia ki 'Ofisi Palasi ka 'oku kaniseli e laka. 'Oku 'i ai p mo e ngaahi ng ue kehe 'oku fakahoko ho'omou Potung ue Polisi ke fakapapau'i p 'oku malu ka 'oku peh Sea, ko e *cost* 'o e *freedom of speech* ko e tau'at ina ke lea 'i hono fakapalanisi ke ma'u e melino

...

<009>

Taimi: 1035–1040

'Eiki Minisit Polisi: ... ko e me'a faingata'a. Pea ko e mo'oni ia Sea 'oku 'ikai ke nofo noa ho'omou Potung ue Polisi. 'Oku nau fanongo, 'oku 'i ai e va'a ia 'oku nau fanongo p nautolu ki he l ti he taimi kotoa p . Ko 'ene hoko p Sea, kau polisi teunga 'i tu'a, kau polisi ta'eteunga 'i loto ke fakapapau'i p 'oku malu 'a e fakataha 'oku fa'i. Kae kei fakahoko, pea ko e me'a lelei p Sea ke tau ako mei he kuohil'i he 'oku 'ikai ke tau faka'amu ke tau to e fou 'i ha hala, ko e kuonga fo'ou eni Sea. 'Oku taki ai e Feitu'u na kae peh ki he Pal mia pea ko 'etau faka'amua ia ke toka e melino 'i Tonga, tau talanoa'i, ko 'etau palopalema 'e 'alu p 'o solova Sea. Pea 'oku peh tokoni atu 'i he *issue* ko eni Sea. M l 'aupito e ma'u faingam lie.

'Eiki Sea: M l 'aupito Minisit Polisi. 'Eiki N pele Vava'u.

Tokanga ki he 'ikai loto Pule'anga ke fai atu ha lea kia nautolu

Lord Tu'ilakepa: Tapu p pea mo e 'Eiki Se'a, fakatapu atu ki he 'Eiki Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki mei he Kapineti, Hou'eiki N pele kae 'uma' e kau Fakafofonga e Kaka'i. Sea m l e laum lie lelei 'a e Feitu'u na, laum lie 'Eiki Pal mia mo e Kapineti. 'Eiki Sea ko e pongipongi ni, 'oku tau fanongo pea mou me'a, fanongo e motu'a ni pea mou me'a ki he me'a ko eni 'oku hoko 'i he pongipongi ni. Ko e palopalema ko he taimi ni 'Eiki Sea, 'oku me'a ki ai 'a e kakai fakalukufua he fonua ni, ko e sipoti 'Eiki Sea. Pea ko e 'uhinga ia e fai e fet 'aki kehekehe. Ka ko au ko u fakam l atu ki he ni'ihiko na'e 'ai ke nau fai e laká hono ta'ofi, fakapotopoto 'aupito 'Eiki Minisit Polisi kapau ko e ng ue ko ia 'oku a'u ki ha tu'unga, mou ongo'i ke ta'ofi pea 'oku sai ange ke ta'ofi koe'uhí ke 'i ai e ma'uma'uluta e fonua 'Eiki Sea. Ko u manatu'i lelei p 'Eiki Sea nau 'i he Sea e K miti Kakató 'i he 2006, ko e taimi eni na'e hoko ai e ' palopalema lahi taha he Fale ni 'Eiki Sea. Kuo mafuli he taimi ni 'a e natula 'o e kaka'i ke lea p ha me'a 'oku fie lea ki ai 'i he'ene tau'at ina koe'uhí na'e kamata 'e he ni'ihiko e kau fakapolitikale 'i he Fale ni 'Eiki Sea. Pea kuo lea mai e ni'ihiko, 'ikai ke tali 'etautolu 'i he Fale ni ke to e lea mai ha taha 'o fekau'aki mo ha me'a 'oku hoko 'i he fonua ni 'Eiki Sea. Ko e liliú 'Eiki Sea na'e longoa'a lahi, na'a mou 'osi mea'i p feitu'u ko eni 'oku langa ai e fu'u fale ko na'e nofo e kakai mei ai, ko hono kamata. Na'e fiu e kau polisi a'u 'o 'atu e lao, 'ikai. 'Oku tau, kotoa tautolu 'i he Fale ni 'i he taimi ni na'a mou mea'i lelei p me'a 'e hoko. Ko e taimi ni, ko e si'i ha'u e ni'ihiko eni ke nau mai 'o 'omai 'enau totonu ke nau lea koe'uhí, tala atu, tuku ia, 'ikai ke totonu e me'a ia 'oku mou fa'i. Me'a p 'oku tala atu 'e he Pule'angá ko eni ke fa'i pea mou fai ia 'o fai'aki ia.

'Eiki Pal mia: Sea, fakatonutonu atu eni.

'Eiki Sea: Fakatonutonu mai 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: 'Eiki Sea mo Hou'eiki, ko e me'a ko eni 'oku me'a mai'aki 'e he 'Eiki N pele 'oku hanga 'e he Pule'angá ko eni 'o ta'ofi, 'oua te ke lea ki h , lea p he me'a ko . Ko u kole

fakamolemole atu 'oku 'ikai ke fai 'e he Pule'anga ko ení ha me'a peh . Pea kapau 'oku 'i ai ha'o fakamo'oni pea ke talamai.

Lord Tu'ilakepa: Sea 'ikai p ke 'i ai ha hala he'eku leá he koe'uhí ko 'eku talanoa ki he ' me'a kuo hoko na'a tau a'usia 'i he fonua ni 'o a'u eni ki si'i ni'ihi ko ení 'oku nau mai pea nau tui ta'etoeveiveiua ki he ngaahi tui 'a nautolu. Pea ko e me'a leva ke faí ke ta'ofi koe'uhí he 'e tupu e fakamoveuveú 'Eiki Sea. Ka ko u fakam l atu Minisit Polisi. Ko 'eku toki lave'i eni t ko 'etau telefoní mo e 'initaneti 'oku monitoa kotoa ia 'e he Pule'angá 'Eiki Sea. Koe'uhí he 'oku mahu'inga ke ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Fakatonutonu atu Sea. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha me'a peh Sea he 'oku tapu ia,pau p ke fou p he founá Sea. M l .

Lord Tu'ilakepa: Kapau p ko ia Tokoni Pal mia ko e me'a p nau fanongo ki he 'Eiki Minisit Polisi ko 'anep . Ko e telefoní mo e 'initaneti kuo nau 'osi mea'i p 'e nautolu 'a e anga ko 'alunga mo e hoha'a ko kakai e fonua ni 'Eiki Sea.

'Eiki Minisit Polisi: Sea ki'i fakatonutonu p Sea.

'Eiki Sea: Me'a mai.

'Eiki Minisit Polisi: 'Oku mahalo p 'oku ma'u hala 'e he 'Eiki N pelé 'a e fakalavelave 'a e motu'a ni. Ko e me'a ko na'a ku 'uhinga ki aí, 'oku 'i ai e Va'a 'a e Potung ue Polisi 'oku nau fanongo 'i he l ti . Pea ko e *press conference* ko ení na'e *live* pea na'a nau fanongo nautolu ki ai 'o 'ilo'i 'a e ngaahi t kunga 'oku 'i aí pea na'e atu ai e ni'ihi ke fakapapau'i 'oku tauhi p 'a e melinó. Ko e *network* ko nau lave au ki aí ko 'eku 'uhinga 'a'aku ia ko e ngaahi kulupu 'oku, na'a nau kamata ke nau tutuku atu. Ko e kamata ko eni ke ue'iue'i e fonuá 'oku nau ' mai nautolu. ...

<001>

Taimi: 1040-1045

'Eiki Minisit Polisi: ... ko e me'a ia 'oku ou 'uhinga ki ai. Pea ko e anga ia 'analaiso 'a e Komisiona Polisi pea ko u falala ki he'ene faitu'utu'uni. Ko e mafai ki he *operation* 'oku 'i he Komisiona Polisi ia. Ko e anga eni 'ene faitu'utu'uni na'e l pooti mai ki he motu'a ni 'aneuhu 'oku nau tui 'oku fakapotopoto ke ta'ofi 'a e laká kae tukuange p ke nau fakataha 'o 'oatu 'enau tohi tangí. Ko hono 'uhingá ko e me'a na'e toki hoko p ko 'aneafi ...

Lord Tu'ilakepa: Kae kehe 'Eiki Sea ...

'Eiki Minisit Polisi: Mo e ' ngaahi me'a kehe p Sea 'oku 'ikai ke u lava 'o fakamatala atu ko e 'uhinga ko e, makatu'unga he Feitu'u na . M l .

'Eiki Sea: Ko ia m hino p ia 'Eiki Minisit Polisi. M l .

Lord Tu'ilakepa: Kae kehe Sea 'oku ou, 'oku tau falala p he 'Eiki Minisit Polisi. 'Eiki Minisit Polisi ko au ia ko u fiefia lahi he na'e lahi e ngaahi me'a 'i he Fale ni na'a ku poupuo ki he tokotaha ko eni pea kuo a'u 'o Minisit . Koe'uhí ke, ki hono pukepuke 'a e ma'uma'uluta 'Eiki Sea tautaut fito hono fakatotolo'i 'a e me'a ko eni 'o fekau'aki pea mo e *drugs* he fonuá ni 'Eiki Sea. Pea 'oku ou fakam l he 'oku 'osi a'u 'a e Fakafofonga ko eni pea 'oku 'i he Minisit 'Eiki Sea. Ka 'oku tau 'amanaki p ki ha to e tu'unga 'e to e lelei ange 'i he fonuá ni ka 'oku 'alu p ke to e lahi ange 'a e palopalema ko iá 'Eiki Sea.

'Eiki Sea ko e me'a ko 'oku tau tokanga ki ai 'i he taimi ní 'ia au he'eku lave'i 'oku totonu ke tau foki mu'a ki he'etau 'asenita ke tau f me'a'aki ki he S poti 2019 'a eni ko 'oku m hino mai ko eni he taimi ní 'Eiki Sea. Ko e me'a ko eni na'e 'ohake 'e he 'Eiki N pele ko 'o 'Euá 'oku ou tui ta'etoeveiveiua ki ai. Na'e tonu p ke tau fakavetevete p he Fale ni. 'Eiki Pal mia fakamolemole na'a ku fanongo mo au he leti homou me'a atu ko eni 'o fai ho'omou *press conference* ko iá ki he talatalanoa mo e kakaí. Ko e fo'i lea ko 'a ia 'oku peh p na'e me'a 'aki he Feitu'u na he 'ikai ke fai e s potí 'ikai ke u 'ilo p ko e h hono to e 'aonga ha to e talatalanoa mo e kakaí. Kapau leva 'oku 'ikai ke fai pea m hino ki he kau *media* mo e me'á ko e 'osi ko e tuku ia. Pea mahalo na'e he'aki ai 'a e ngaahi lea ko eni mei he tokotaha ko eni 'oku hoko ai ko 'a e paloapalema hang ko e me'a ko 'a e Minisit Polisi na'e hoko ko he hala *one way* 'Eiki Sea, 'a ia 'oku, kuo 'alu ke fakafa'afa'ahi 'a e kakai ki ha tu'unga pea 'oku ta'em hino ia 'Eiki Sea p 'oku tolu p 'oku f 'a e ngaahi kulupu fakafa'afa'ahi he fonua ni 'Eiki Sea.

Ka 'oku tonu ke mat 'aki fakapotopoto 'aupito 'a e Fale Aleá 'i he taimi ni 'i he taimi 'o e f me'a'aki 'i he Fale ni 'Eiki Sea fekau'aki mo e ngaahi *issue* ko eni. Ko au 'Eiki Sea ko 'eku tui ta'etoeveiveiua te u 'oatu p au hoku loto ma'a p 'o'oku 'oku 'ikai ke u kau au ki ha fa'ahi 'Eiki Pal mia ke u kau he Feitu'u na p te u kau ki he K miti S poti. Kapau ko e palopalema 'a e K miti S poti 'Eiki Sea 'oku totonu ke fakakaukau lelei 'a e K miti S poti ke nau tatau mai honau ngafa fatongia kae tukuange mai 'a e S potí ke fakalele he fonua ni 'Eiki Sea. Na'a ko e me'a ia 'oku 'uhinga ai 'a e tu'utai pea mo e k k ivi 'a e 'Eiki Pal mia mo e Kapineti 'o e 'aho ni koe'uhí ko e K miti na'e fokotu'u 'e he Lao 2013 ki ha sino tau'at ina ke ne fakalele e S potí 'i he fonua ni 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ko e, 'oku totonu ke tau fakam 'opo'opo pea tau talanoa fika ko e h 'a e tu'unga 'oku fiema'u e pa'anga ko eni 'Eiki Sea. Ko e peh ko 'Eiki Sea na'e 'ikai ke 'i ai ha pa'anga he fonua ni 'Eiki Sea fakamolemole 'i he'eku lave'i ni na'e 'i ai 'a e pa'anga 'Eiki Sea na'a tau kamata Pule'anga ko eni kuo 'osi atú na'e toe mahalo 'a e 25 mahalo ki he 31 miliona. H mai 'a e Pule'anga ko eni 'o ng ue ko iá na'a tau toki ...

'Eiki Sea: 'Eiki N pele m hino p na'a tau fai foki 'a e f me'a'aki koe'uhí ko e leá ko e solova mai 'a e palopalema 'a Ha'apai pea ko eni kuo talamai kuo solova. Ko e me'a ia ko ena 'e toki 'ohake kapau 'e fai ha f me'a'aki fekau'aki pea mo e S poti.

Lord Tu'ilakepa: Ko ia 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Ka na'e tali e me'a ko iá ke 'oleva ke 'omai e tali ko eni 'a e Pule'anga pea ko eni kuo fakahoko mai mei Taumu'a kuo 'omai e talí kae 'oleva ke fai ha sio ki ai 'a e kau ng ue mo hono 'ave ki he k miti.

Lord Tu'ilakepa: Ko ia Sea. 'Oku ou ...

'Eiki Sea: Manatu'i kae toki hoko, 'e hoko atu leva mo e me'a ko ená.

Lord Tu'ilakepa: Mahalo 'oku tonu ange ia 'Eiki Sea ke tau, ke mou me'a mai koe'uhí ke tau fakahoko 'etau ng ue ki he me'a ko iá kae tuku e 'omai e ' me'a ia mei tu'a pea mo 'omai e, 'a e me'a ko mei he *media* fakas siale he 'oku 'i ai 'a e u sia faka'auliliki 'a e fonuá 'Eiki Sea. Pea 'oku totonu ke tau f me'a'aki leva fakapapau'i 'o hang ko e me'a 'oku ke me'a ki ai 'Eiki Sea. Ka ko u fakam l atu Sea ma'u e faingam lie.

'Eiki Sea: Faka'osi mai 'Eiki, k taki ko e Fakafofonga ko ena mei Vava'u 16 ke me'a mai he'ene ...

Tokanga ki he mamafa totongi vakapuna ki Vava'u

'Akosita Lavulavu: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea fakatapu heni ki he ...

<002>

Taimi: 1045-1050

'Akosita Lavulavu: 'Eiki Pal miá mo e Hou'eiki Kapinetí. Fakatapu foki heni ki he Hou'eiki N pelé, pea peh foki 'a e fakatapu ki he Hou'eiki Fakafofonga e Kakaí. M l mu'a e laum lie lelei e 'Eiki Sea e Fale Aleá ki he pongipongi ni Sea. Pea fakamolemole'i ange finemotu'a ni 'Eiki Sea pea peh ki he si'i k inga mei he Lolo-'a-Halaevalú pea mo e faka'apa'apa lahi Sea ki he Feitu'u na, peh 'eku faka'apa'apa lahi ki he Hou'eiki Kapinetí peh ki he Hou'eiki e Fale ni, mo e faka'apa'apa lahi Sea ki he Kautaha Vakapuna Fakalotofonuá, peh ki he *Tonga Airport Limited* Sea. Ka koe'uhí ko e l unga pea mo e hanu mai e si'i k inga mei Vava'u Lahí Sea, 'oku ou fakahoha'a atu ai 'i he pongipongi ni. 'Eiki Sea, ko e Lolo-'a-Halaevalú Sea mau longolongo k toanga pe mautolu ia Sea. Pea 'i he 'uhinga ko ení, 'e lahi e ngaahi folau mai mei muli pea peh mo e k inga Vava'u mo e Tonga kotoa p mei Tongá ni te mau lele atu ki he ngaahi k toanga, pea 'e lahi pea mo e ngaahi fefolau'aki 'i he ngaahi uike ka hoko maí Sea. Pea ko e si'i l unga mai eni e k ingá 'i he fu'u mamafa 'a e ngaahi totongi ko eni 'oku hilifaki mai kiate kinautolú 'i he vakapuná Sea.

Ko e tikite vakapuna mei heni ki Vava'ú 'o tatau pe mei Vava'u ki Tongatapu ni Sea, kapau ko ho'o utá 'oku kilo 'e 10. Ko e totongi vakapuná 'oku \$330 *one-way*. Fo'i 'alu pe mei heni ki Vava'u. Pea to e hilifaki mai ai 'a e *passenger service charge* 'a ia ko e \$11.50, tokua ko e tu'utu'uni 'a e *Local Airport Authority* pea 'oku t naki ange kia nautolu, 'o fakatatau pea mo e *press release* na'e tuku mai 'e he *Real Tonga* 'i he 'aho 5 'o M 2017, pea na'e kamata 'a e ngaahi *charges* pe ko e ngaahi t naki ko ení 'i he 'aho 15 'o M 2017 Sea. Kapau leva Sea ko ho'o utá 'oku kilo 'e 23 ko ho'o tikité leva 'e \$381.50 *one-way*. 'A ia kapau te u 'alu mo ha'u 'e pa'anga leva ia 'e \$763. Sea pea kapau leva ko e vaka te ke folau aí he 'aho ko iá ki Vava'u 'e to e afe 'a e vaká 'i Ha'apai, 'e peh ni leva 'a e totongi Sea. Kapau ko e kato kilo 'e 23 p 'a ia 'e \$370 'a e tikité, pea t naki mai ki ai 'a e \$11.50 'i he afe ko eni ko 'a e vaká 'i Ha'apai, pea mei Ha'apai ki Vava'u Sea 'e to e t naki mai mo e to e pa'anga ia 'e 11.50 'i he tu'uta ko 'a e vaká ki Vava'ú. 'A ia Sea 'e t naki leva mai 'a e \$23 pea 'alu hake leva 'a e tikité ia \$393 Sea, *one-way*.

Ko e vakapuna *MA60* pea mo e *Y12* Sea 'oku tau lolotonga feme'a'aki aí, ko e me'a'ofa mai ia ki

Tongá ni mei Siaina ke tokoni ki he fefolau'aki 'a e kakai 'o e fonuá Sea. Pea 'i he 'uhinga ko iá, na'e totongi leva Sea, ke u peh , ke ma'ama'a ange 'a e totongi ka 'oku 'alu p taimí ia Sea 'oku hang eni ia 'oku to e mamafa ange e ngaahi totongi ia. 'Oku mahino pe Sea ko e kautaha taautaha eni, ka koe'uhí ko e Potung ue Ngaahi Ng ue Lalahí, 'oku 'i ai e *department* ai ko e *Civil Aviation* 'oku nau foaki 'a e ngaahi laiseni 'a e ngaahi kautaha vakapuna fakalotofonuá Sea, na'e tonu ke fakafehu'ia lahi 'aupito Sea he 'oku uesia e kakai e fonuá Sea he ngaahi *charges* pe ko e ngaahi totongi ko eni 'oku t naki atu ki he tikité. 'I he tu'u ko he taimi ni Sea 'oku ma'ama'a ange 'ete folau kita ki Nu'usila pea te foki mai 'i ha'ate folau ki Vava'u Sea. Pea 'oku 'ikai ke sai eni ia ki he langa faka'ekon miká, fakatakimamatá, fakas sialé, kae tautautefito ki he kakai e Lolo-'a-Halaevalú Sea. Kai kehe Sea, ko e fonua ko Vava'u Sea ko e fu'u fonua lahi 'aupito ia Sea. Ko e kakai ai Sea ko e kakai 'e 16,000 pe ofi ki ai Sea, pe 'ova ia 'i ai. 'Oku fiema'u e fefolau'aki ke taau mo fe'unga mo e ivi e kakaí Sea, a'u mai pe eni ki he finemotu'a ni Sea 'oku 'ikai ke u lava au ia 'o folau he uike kotoa pe ki Vava'u Sea 'o sio ki hoku k ingá, he 'oku 'ikai ke a'u e v hengá

...

<003>

Taimi: 1050-1055

'Akosita Lavulavu: ki ai Sea pea ko e kole Sea ke ngaue mu'a 'a e Pule'anga ki he 'isiu ko eni pea kapau 'e 'ikai Sea, te u lava p au ia ke ng ue ki ha Lao Fakaangaanga ke fakah mai ke tokoni ki he fo'i *issue* mahu'inga ko eni Sea. 'Oku ou fokotu'u atu Sea mo Hou'eiki. Ke tali 'e he Fale Alea, ke 'i ai mu'a ha K miti makehe ke nau vakai ki he me'a ni pea toki l pooti mai 'i loto 'i he uike ua mei heni. P ko hono fokotu'u mai , p ko hono 'omai 'a e Vakapuna MA60 pea mo e Y12 ke fokotu'u ha Kautaha Vakapuna ia 'a Vava'u, Niua, 'Eua mo Ha'apai Sea. Ke mau fakalele 'e kimautolu ha kautaha vaka Sea. Fu'u mamafa 'aupito 'a e totongi 'o e vaka ia Sea, pea lava ke mau 'ai 'emautolu 'a e totongi, ke to e ma'ama'a ange pea toe lelei ange 'a e *service* Sea. Ko u tui Sea, kapau 'e ua 'a e kautaha vaka 'e fe'au'auhi;;;

Vili Manuopangai.....: Sea, ka u ki'i tokoni atu...

Tui Vava'u 16 ka 2 kautaha vakapuna to e ma'ama'a ange totongi tikite folau

'Akosita Lavulavu: K taki Sea, ka u faka'osi atu ai leva. 'A ia Sea, ko u tui kapau 'e ua 'a e kautaha vaká, 'e to e ma'ama'a ange 'a e fefolau'aki he te nau fe'au'auhi 'i he totongi vakapuna. Ko e fakat t mahino p eni Sea, 'a 'Eua, 'i he'enua vakatahí. Ko'Eua foki na'e mamafa foki 'enua folu mei heni ki 'Eua mo e foki. Nau kinautolu Sea, 'o 'ai 'enua vaka tahi. Pea 'i he tu'u he taimi ni Sea 'oku ma'ama'a ange 'a e totongi 'o e fefolau'aki vakatahi, pea to e lahi ange mo e kautaha ia. 'A ia ko e kautaha vaka mahalo eni 'e tolu. Pea ko e tu'u he taimi ni Sea, 'oku ma'ama'a leva 'a e fefolau'aki ki 'Eua mo e foki mai, pea lelei 'aupito mo e *service* 'a 'Eua, k taki Sea.

Neongo Sea, ko e vaka tahi eni, ka ko u peh Sea uanoa, kapau 'e to e ua p tolu 'a e vakapuna Sea. Ko ia ai Sea, ko e tangi mai eni mei he k inga mei he Lolo-'a-Halaevalu mo e k inga Lolo-a-Halaevalu mei muli Sea. Ko e *issue* mahu'inga 'aupito, 'aupito eni mo fakavavevave eni Sea, pea fiema'u ke fai ha ng ue ki ai, he 'oku ofi 'aupito 'a e taimi 'o e ngaahi katoanga pea 'oku fiema'u ke lele atu ki ai 'a e si'i k inga Sea.

Pea ko u fakam l atu Sea, ho'o tali 'a e finemotu'a ni mo e k inga 'o Vava'u 16, ke mau ki'i fakahoha'a atu. M l Sea.

'Eiki Minisit T naki Pa'anga Tukahau & Tute: Tapu pea mo e'Eiki Sea 'o e Falé, kae 'uma' 'a e 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki 'o e Fale Sea.

Tali Pule'anga ki he hoha'a mei Vava'u ki he mamafa totongi vakapuna

Sea, ko u tu'u p he pongipongi ni ke fai ha tali ki he tokanga ko ena 'oku 'omai mei Vava'u. Pea ko u fakam l 'aupito hono 'omai 'a e *issue* ko eni. 'Oku mea'i p 'e he Hou'eiki 'o e Falé. Ko e MA60 pea mo e Y12 'e 2. Ko e ongo vaka ia 'a e Pule'anga na'e me'a'ofa mai 'e Siaina. Pea fai 'a e feng ue'aki mo e kautaha ko eni *Real* Tonga. 'A ia ko e kautaha pisinisi eni ia na'e fai 'a e alea mo e Pule'anga ke na ng ue'aki 'a e vaka ko eni, pea ko u tui 'e toki tokoni mai p 'a e Minisit Pa'anga m l l ki he 'u alea ko ia na'e fai. Na'e kau pea mo e totongi ko 'o e *fare* ke ng ue'aki, hono ha'i ki he aleapau ko eni. Pea 'oku 'i ai p foki mo e 'inasi 'oku fiema'u ke totongi mai ki he Pule'anga fakam hina 'i hono ng ue'aki 'a e vaka ko eni. Ka ko u fiefia hono 'omai 'a e hoha'a ko eni, ko e 'uhinga ke tuku mai mo ha ki'i faingamalie ke sio ki ai 'a e motu'a ni pea mo e kautaha ke fai ha talanoa ke sio ki he *fare*, he 'e lava p ia ke fai 'a e alea ke tukuhifo 'o peh p ko e tokoni ia 'a e Pule'anga ki hono *subsidize* 'a e tu'unga ko eni tautefito ki he vaha'a taimi ko eni 'oku hoko mai, he ko u lave'i p 'oku lahilahi 'a e ngaahi katoanga 'oku fakahoko ki he Fatafatamafana. Pea me'apango p ia 'oku 'i ai 'a e vaka 'a e Funga Fonua 'oku 'amanaki ke tau mai. Na'e feinga'i ke tau mai ki mu'a he katoanga, ka 'oku ngalingali 'e toki tau mai t mui. 'A ia 'oku mailetahi 'e 27 'a ia ke ne fetongi 'a e "*Maggie Cat*" Ko e 'ai p ke tokoni ki Vava'u mo Ha'apai, ko e 'uhinga ko e fefolau'aki. Ka ko e tau mai 'a e vaka ko eni, 'e tokoni lahi 'aupito ia ki hono feau 'a e faingata'a ko eni mo ki'i fafangu p 'a Ha'apai mo Vava'u, taimi ke na ' 'o fai ha ng ue.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisit ! Ko e 'uhinga ki he vakapuna? P ko e vakatahi?

'Eiki Minisit Tanaki Pa'anga & Tute: Ko e vaka tahi p 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: M l . Fakafofonga Vava'u 15. 'Osi pea hoko mai 'a e Fakafofonga mei Niua..

Fakama'ala'ala ki he fakamole lahi e kautaha ne mei fe'au'auhi mo e *Real* Tonga

S miu Vaipulu: Tapu mo e Sea, mo e Hou'eiki Fale Alea. 'Eiki Sea, ko e pal palema ko eni 'oku hokó, ko e pal palema 'oku lahilahi. Na'e 'osi fai p 'a e 'u ng ue. Ko e me'a ia ko 'oku hoko he taimi ni Sea. Faingofua.....

<004>

Taimi: 1055-1100

S miu Vaipulu: ...ngofua ke feinga'i ha kautaha ia, ko e me'a 'eni na'e hoko te u fakamatala hangatonu p Sea. Na'e 'i ai 'a e 'ovataimi 'a e kau ng ue ko 'a e Potung ue ko eni *Civil Aviation*, pea nau tohi mo'ua mai ki he kautaha ko na'a mau ng ue ki ai pa'anga 'e valuafe, 'osi ko ia Pal mia to e tohi mo'ua p ia ki he Pule'angá ko e h 'a e me'a 'a e 'Eiki Minisit na'e fai

ki he me'a ko eni he na'a ne mea'i p . 'Osi koi á Sea talamai ke 'ave 'a e tokotaha 'o sio ki he vakapuna 'i *Brisbane*, mau totongi, tu'o 2 Sea 'ikai ke 'i ai ha me'a 'e taha. Ko e 'ovataimi ko eni ko e 'ai ke nau ng ue ki he pepa ko 'oku peh ko 'oku ma'u 'aki 'a e *Air Certificate* 'a e kautaha vakapuna. 'Osi ko fo'i valuafe, to e talamai ke 'ave ia ki he *PASO*, na'e 'uhinga 'a e fa'u 'a e *PASO* ke ma'ama'a ki he ngaahi fanga ki'i fonua, pea mo lava ke fakalalakaka. Talamai leva ia mei he *PASO* tuku 'a e m hina ia 'e 3 ke toloi 'i he m hina 'e 3. 'Eiki Sea, 'osi fai 'a e fakamole ki hono *train* 'a e kau pailate ko e pailate 'e taha ko hono *type rating* ke fai ha vakapuna ko 'e ng ue'aki, 4 mano tupu 'Amelika, na'e lava 'a e pailate 'e 3 'o train ki he *ATR*, ko e fakamole ko 'a e *MA60* te u lau p Sea ko u kumi hake 'i he'eku *laptop* kuo fakafehoanaki ia mo e *ATR* pea mo e fa'ahinga vaka 'e taha ko e *Foca 50*. Ko e ma'ama'a taha, ko e *Foca 50*, hoko ki ai 'a e *MA60* 'a ko 'oku 'osi 'i Tonga ni, m 'olunga ange fakamole ko 'a e *ATR*. 'Oku fakaofokiate au 'a e fu'u hiki ko eni 'a e *fare*, 'oku mo'oni ko e pailate 'e taha 'Eiki Sea ko ene vahe 'i he ta'u ko e 'avalisi ko e 1 kilu 6 mano, Kapiteni ia ko 'i he *MA60*. Pea ko e m hina 'e 6 kotoa p kuo pau ke 'alu ia 'o *update* 'ene laiseni mei Siaina 'i he *simulator* pea toki ha'u. Fua k toa ko ' fakamole ko ia fakataha mo e fakamole ko ki he 'utu mo e lisi ko mei he Pule'anga, ma'ama'a 'aupito ia Sea, he koe'uhi na'e *bid* 'a e kautaha 'e 2, kau ai 'a e kautaha na'e feinga ki ai 'a e motu'a ni, mo e kautaha lolotonga. Na'a mau *bid* mautolu 1 afe 5 ngeau 'i he houa, k ko e *fare* ko na'a mau fokotu'u uangeau nimanoa, *bid* 'a e kautaha 'e tahá, tolungeau 'i he houa pea 'ave ki ai 'a e vaká ia 'o nau fakalele, 'a eni 'oku tolungeau tupu 'a e puna 'i he 'aho ni.

Fu'u ta'efakapotopoto hiki totongi vakapuna

Ko e fika ko ki hono ngaahi ki hono teuteu'i ke 'i ai ko 'a e to e tahataha ko eni 'oku peh ko e tukuhau fo'ou 'oku hala, he koe'uhí ko e totongi ia ko ia 'Eiki Sea, t lu ia mei fuoloa, na'e ng ue'aki ia 'i he taimi 'o e *Airlines Tonga*, ko e *SPIA* mo e me'a. Ko hono to e t naki ko eni ko e liunga 2 ia 'o e t naki, ko e 'uhinga ia 'oku fu'u lahi ai, pea 'oku ou tui 'oku ta'efakapotopoto 'a e hiki ko eni 'Eiki Sea. Neongo 'a e m 'olunga 'a e vahe 'a e pailate k te te t naki k toa ' vahe ko ia, feinga'i mo e houa puna ko 'a e vakapuna 'i he ta'u ke 'oua 'e to e si'isi'i 'i he valungeau ki he tahaafe, pea 'e lava leva 'o vahevahe'i he houa ko ia 'a e *fare* 'o ma'ama'a. Palopalema ko 'oku hoko 'i Tonga ni 'i he taimi ni, 'omai *MA60* 'omai mo e vaka ko e *SHARP*, 'o pau leva ke feinga'i ke vahevahe 'ena taimi puna si'isi'i 'a e houa puna, lalahi 'a e vahe ko 'a e kau pailate, kae si'isi'i 'enau houa puna 'e mole pea 'e fua leva ia 'e he kakai 'o e fonua.

<005>

Taimi: 1100-1105

S miu Vaipulu : ... 'a ia ko e me'a ko 'oku hokó ia, he 'ikai ke lava ke pule 'a e Pule'angá ia ki he feá. Ko e pule p ko 'a e Pule'angá, faka'at 'a e m ketí, ke 'i ai ha to e sino 'e taha ke lava 'o fai e fe'auhí. Kapau he 'ikai, 'Eiki Sea, he 'ikai ke lava ha 'eiki ia pe ko ha poto f f , 'i he Pule'anga ni ke ne fika'i. Ka ko e me'a eni 'oku hokó. Hang ko e *Y12* Na'e 'uhinga hono kole ko 'o e *Y12* ko e k inga Tokelaumama'ó. Ko hono laisení, 'oku 'asi ia ai, ko e *A3SPV*. Ko e 'uhinga 'o e *SPV*, ko e *Special Purpose* Vailahi, koe'uhí ko Niuafou. Pea na'e tali 'a e kole ko iá, 'Eiki Sea, koe'uhí na'e kole ko ki he *Ministry of Commerce* 'a Siainá, ke 'omai ha vakapuna ke tokoni ki Tokelau, pea mo e *surveillance* hotau kongá tahí, ke si'isi'i e mole ko ia he 'utu e Voea ke 'alu 'o kumi e kau toutai ta'efakalao. Pea 'e lava p ia ke ma'ama'a e fea ia ko ia

ki Niuá, 'Eiki Sea. 'E lava p 'e he Pule'angá ia ke holoki hifo hono *rate* ko 'oku lisi'aki 'a e *Y12* ki he kautaha ko , kae holo hifo e feá, ke ma'ama'a. Ke 'oua 'e fu'u mafasia 'a e kakaí.

Pea ko e 'uhinga ia na'e 'omai aí. Na'e fai ai 'a e kole, pea 'oku ke mea'i p , 'Eiki Sea, ke 'omai e ongo vaka ko ení, ke kei ma'u p 'e he Pule'angá, pea ke ma'ama'a 'a e feá, pea ka faifai kuo mate e kautaha ko 'oku ne lolotonga fakalelé, he'ikai ke tu'u 'a e s vesi 'i he 'otu motú, koe'uhí he 'e kei h mai p 'a e kau ng ué, 'o ng ue, 'o puna p e vaká ki he 'otu motú, pea kei lava p 'o hoko atu e ng ue ia, 'Eiki Sea. To e kumi mai ha kautaha e taha, ke nau mai 'olele, pe ko e kumi ha kautaha 'e 2 ke nau lele. 'At lelei p , 'Eiki Sea. Ka ko e me'a ko 'oku hoko 'i he 'aho ni, 'oku 'i ai e fa'ita'iteliha, koe'uhí ko 'ene tahá. Pea ko e fa'ita'iteliha ko iá, 'oku ongo ia kia kimautolu mei tahí, mo e 'otu motú.

Lord Tu'ilakepa: Sea.

'Eiki Sea : 'Oleva ke.. Kuo mei 'osi mai

S miu Vaipulu : Ko ia, Sea.

'Eiki Sea : Tau m l l ai. M l .

(Na'e m l l heni 'a e Fale)

<006>

Taimi: 1120-1125

S tini Le'o: Me'a mai 'Eiki Sea e Fale Alea (*Lord Tu'ivakan*)

'Eiki Sea : (mate maika)

S miu Vaipulu : ... (mate maika)...

<008>

Taimi: 1125-1130

A'u ki he 2 miliona tupu fakamole feinga ke fokotu'u kautaha vakapuna 'e taha

S miu Vaipulu: A'u mai ko ki he 'aho ni, 'oku *on hold* 'emau feinga ko 'oku fai kuo 'osi ua miliona tupu 'a e fakamole 'i he feinga ke 'i ai ha kautaha vakapuna pea ko e me'a ia 'e taha 'Eiki Pal mia he 'aho ni, lahi 'aupito 'a e fiema'u pa'anga mei he ngaahi Potung ue kae toki fai ha me'a. 'Oku 'i ai e ni'ihia 'i he ' Potung ue 'oku a'u ki he me'a 'e taha 'oku a'u 'Eiki Sea, talamai ke 'oange e taha miliona, ko 'eku fale'i ko na'e fai, 'ave pea 'ave sieke pea 'ai 'o *receipt* Pule'anga. Ko 'ene ki'i tu'u ia, ko 'ene tu'u ko ia to e tu'u ai mo e ' ng ue ia 'Eiki Sea. Pea ko e me'a eni 'oku hoko ko e kamata eni ke 'asi mai 'a e h sino 'o e fa'ahinga founa ng ue ko ia, faingata'a'ia leva e kakai 'o e fonua koe'uh kuo pau ke te mateuteu kita ia 'Eiki Sea 'ova hake he lau miliona ke fai hake e feinga kae lava ha me'a.

‘Ikai ke faingata’a e ng ue ia. ‘Eiki Pal mia, tokolahi e kau langa ng ue ia ‘o e fonua. Ko hono ngaahi nima ‘i he ngaahi Potung ue ‘oku nau tokanga’i e me’a ko ia ‘oku nau faka’apulu holo ‘a e fakalalakaka ‘i he fonua ni. Ko e me’a ko eni ‘Eiki Sea, vakapuna ki Vava’u. Na’e kole, f f ke ‘omai ha kautaha ‘e taha ke ne fai e *check* ko ia ‘o e *AOC*. Talamai ia ‘oku ‘ita ia he tama ko ‘a e kautaha ko pea tuku e kautaha ia ko ‘a e *Civil Aviation* ia ‘a Fisi, a’u ‘Eiki Sea ke ‘ai ke *charter* ‘a e *Fiji Airways*, talamai ke ‘uluaki kumi ha *AOC* ia ‘a e kautaha ko ‘i Tonga ni. Lolotonga ko ia ko e *charter* ‘e ng ue’aki p ‘a e kau *crew* mo e vakapuna mo e laiseni ‘a e *Fiji Airways*, ‘a ‘oku fele ai e kakai tekinkale ke nau fai e fakahoko e ng ue ko ia ‘oku ‘ikai ke tali ia he fonua ni.

Ta’efiem lie ki he founa ng ue ‘a e Pule’anga

Ko e tali ke h ? Ke ‘oange ha silini kae toki tuku ange e me’a ko ia? P ‘oku ‘ikai ke loto ia ‘oku hang ia ha natula ko ha fanga kuka. Ko e feinga ko ha kuka ‘e taha ke kaka hake ki ‘olunga kae hamu hifo e kuka ko . ‘Eiki Sea ko e natula ia ‘o e ng ue ‘i he fonua ni he taimi ni. Ko e fai e feinga ke kaka hake ‘oku hamu hifo p ke tau lolo’i tatau fakak toa kae ngalo ko hotau fatongia ki he kakai ‘o e fonua fakalukufua. Me’a leva ‘oku hoko, ha’u eni ‘Eiki Sea na’e fokotu’u atu, ko e taimi ko ‘e ma’u ai e *AOC* te mau foaki ‘a e tikite totongi vaeua ‘e tolu ki hano ‘omai ha mahaki mei Vava’u pea mo hono fakafoki ‘a ia ko e toket , mahaki mo e tauhi. Na’a mau pal mesi ‘e fai k toa, me’a peh heni ‘ai ki Ha’apai. Na’e ‘ikai p ‘Eiki Sea, ‘ikai ke mahu’inga ia. Ko e ‘ai ke ‘ave ko ‘o e ngaahi me’a faka’eiki, na’e fokotu’u atu ke ‘ave ta’etotongi p ‘a e sino ko ‘o e pekia koe’uh ke lava ‘a e ngaahi fatongia ko ki he ‘otu motu. ‘Eiki Sea, ‘ikai ke lava. Taimi na’e kei ng ue ai ‘a e motu’a ni ‘Eiki Sea, na’e fai e feinga ke mai ha helikopeta ke tau nofo ‘aki ki he *search and rescue*, ‘omai e helikopeta, fakafihii’i p ‘o a’u ‘o ‘alu to e foki e kau me’a ko ia ‘Eiki Sea, ‘ikai ke ‘i ai ha mole ‘e taha ‘a e Pule’anga ka na’e fakafihii’i p ‘o a’u ki he’enu foki. Ma’u ia ‘e Ha’amoia ‘a e vaka ia ko ia ‘Eiki Sea. Tau nofo p tautolu. Ko e h e me’a ‘oku hoko ki hotau fonua ni? Ko e kole atu ha taha tekinkale ke ha’u ‘o fai e ng ue, ‘oku ‘i ai ‘a e mata’itohi ia ‘Eiki Sea *Civil Aviation* ka ko e mata’itohi p ia ‘i fale ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha taha ia tekinkale pailate p ‘enisinia ke tokoni ki he ng ue ko ‘oku fai...

<009>

Taimi: 1130–1135

Fokotu’u ke fakakaukaua Pule’anga ke 2 kautaha vakapuna fakalotofonua

S miu Vaipulu: Ko e taimi ‘oku fiema’u atu ai ke tokoni’i peh ‘í, ‘ikai ke tali ia ‘e he kau ng ué. Ka ko e ‘ovataimí ‘Eiki Sea, ko e faufaua mo e totongi tu’o ua. Sea ko u faka’apa’apa, ko u loto, tali lelei p ‘e au ia ke vahe ka ‘oku ‘ikai ke u loto au ia ke u sio atu, vahe meia mautolu, to e vahe mei he Pule’anga ‘o ‘Ene ‘Afió, vahe tu’o ua ia. Ko e h e me’a na’e ‘ikai ke ‘ai ai p ‘enu *chargers* ki ‘olunga ke fai p ‘e mautolu kae ‘oua to e ‘ai ki he Pule’angá. Pea fai’aki p sivi ko ia ‘e nautolú, to e talamai ia ke to e ‘omai e kau tama, ko e ‘ai ko he ‘e *PASO* ‘Eiki Sea. ‘Ai ke ‘omai e kautaha mei Nu’usila, totongi ‘a e kautaha mei Nu’usilá, tahakilu uamano Nu’usila, ke fai e fo’i ng ue na’e ‘osi ‘ovataimi, pea ‘osi fai ki ai e ng ue ‘a e *Civil Aviation* ‘a Tonga ni. Ko hono *repeat* p ng ue tatau, fehu’ia ai. ‘Oku faingata’a’ia mautolu mei he ‘otu motú, mo’oni p ‘a Tel ia ‘Eiki Sea, lailai ‘a lalo he ng ue ‘a loto. Fiema’u ke fai ha, p ko e kole p ki he Pal mia, ‘ofa mai, tokoni mai ki he me’a ni he ‘oku mau fiu feinga atu ‘oku to e ‘ mio holo p ‘a e ‘ me’a ia ko ‘oku fakafihii’i p ko e h e me’a ‘oku hokó, fiema’u silini, ‘oku ‘ikai ke u tui au ko ha founa

totonu ia ke toki totongi p ha taha, toki 'ai ha me'a, 'oku hala ia. Ko ia Sea 'oku ou kole atu, fai mai ha fakakaukau, h ha fokotu'u mai 'e he Pule'angá, feinga'i e ke ua e kautaha vakapuná, feinga'i ke ma'ama'a e feá ki he 'otu motú ka tau hoko atu Sea, m l .

Eiki Sea: Ko SPV, me'a mai.

Tokanga ki he palopalema he fepuna'aki ki he ongo Niua

Fe'ao Vakata : M l Sea. Tapu p mo e Feitu'u na pea ko u kole ke u fakatapu p mo e Hou'eiki M mipa e Fale Alea 'o Tonga. Sea te u ki'i fakahoha'a nounou p au ia he 'oku fu'u l loa e fakahoha'a ia 'a e ongo M mipa Vava'ú, nounou p Sea ka te u hoko atu ai p he vakapuná mo e me'a kehe p Sea. Ongoi lahi e tangi 'oku fai pea mei he Fakafofonga 'i Vava'ú, mamafa e 'ea feá Sea. Ko e tu'unga foki 'emau fefononga'aki ko ki he ongo motú Sea 'oku faingata'a. Pea mahalo ko e lea mo'oni p ia, 'uluakí, ko Niuatoputapu 'oku fakauike pea to e fakauike ua e vakapuná ki Niuatoputapu. Pea kapau leva 'e to e ki'i 'uho'uha ia he 'aho ko kimu'á p ko e 'aho ko 'oku t ai e vakapuná, fa'a kaniseli leva e vakapuná Sea. Pea toki fanongonongo ange p taimi ko 'e toki to e puna ange vakapuná 'e Sea. Pea 'oku mea'i p 'e he Feitu'u na na'e lele atu e motu'a ni he m hina ko kuo hili atú, kaniseli e vakapuná tukuvak 'i Niuatoputapu 'o m hina 'e l kakato, toki, mo e a'u ange vaka tahí pea u to e, toki heka mai ai.

Ko Niuafou Sea 'oku fakauike ua mo fakauike tolu. Ko e palopalema tatau p kapau 'e kaniseli e vakapuná ko e 'uhingá p ko e 'uhá pea 'oku to e ki'i l loa atu. Na'e 'i ai p ki'i kau folau mei Tonga ni na'a nau a'u 'o tukuvak meimei uike 6 'i Niuafou. 'Ikai ke ngata ai Sea ko e fea ko ki he ongo Niuá 'oku 575 'ap p 'oku 'i he laine atu ko iá 'a Niuatoputapu he *one way*. Pea ko Niuafou 'oku pa'anga 'e 600 tupu e *one way* ko ia 'a Niuafou 'e Sea. Ko u fakam l p Sea 'oku te'eki ke 'i ai ha fu'u hiki lahi ia 'i he totongi vakapuna ko ki he ongo k ingá talu pea mei he ngaahi kautaha ko ki mu'á 'a na'e toki 'osi atú. Neongo hang ko e me'a ko ia 'a e Fakafofonga Vava'u 15, na'e holoki 'a e lisi ko 'o e ongo vakapuná ko e 'uhingá kae holoki e feá ka ko u lave'i p mahalo 'oku 'i ai ha ngaahi *fee* kehekehe 'oku pau ke feia 'e he kautahá. Ka 'oku 'i ai p faka'amu Sea 'e 'i ai ha 'aho 'e to e holo hifo ai mo to e ki'i hokohoko, *more regular* ange 'a e fepuna'aki ko ki he ongo Niuá 'e Eiki Sea. Ko e palopalema eni ia 'oku feia 'e he, mo fehangahangai pea mo e ongo k ingá, fakafofonga'i atu 'e he motu'a ni Sea.

Tokanga ki he lahi mo'ua Pule'anga ki he Letio A3Z

Sea te u ki'i faka'osi atu p au he me'a ko ia na'e kamata ai ko 'a e feme'a'akí he pongipongi ni....

<001>

Taimi: 1135-1140

Fe'ao Vakata : ... 'a e 'ikai ke, 'a e toki ng ue mai ko 'a e Fakam folalea ko 'a e A3Z ko e Tonga *Broadcasting*. Ko u lave'i p Sea 'a e mafatukituki 'a e ngaahi ng ue ko ení ki he kautaha ko ení. Ko 'eku lave'i 'oku fu'u lahi 'a e mo'ua 'o e ngaahi potung ue ko 'a e Pule'angá ki he kautaha fakam folalea ko 'eni 'e 'Eiki Sea. Ko u lave'i 'oku lahilahi 'aupito. 'Oku 'ikai ke ngata p ia he ta'u ni mo e ta'u ko kuo 'osí ka ko e ngaahi ta'u ko kuohili pea ko u laú fa'a t palasia atu foki kitautolu he taimi lahi ka 'oku lave'i he 'e motu'a ni ia 'a e lahi 'a e mo'ua. Ko

u tui pea ... p kapau 'e toki fakatonutonu mai 'oku 'osi mahalo kuo a'u p 'o miliona p 'ova ai p 'oku ki'i lahilahi atu ai. Pea ko u tui p Sea 'oku 'i ai p 'a e ki'i mo'oni 'a e si'i kau ng ue ko ení pea mo e tu'unga ko ení he 'oku 'i ai p foki 'a e ngaahi tu'utu'uni he, 'i he Lao ko eni ko 'i he Ngaahi Kautaha 'a e Pule'angá kuo pau ke nau t naki ke ma'u ha ki'i tupu pea ma'u mo ha ki'i s niti 'a e Pule'angá ke fakalele atu 'aki e ngaahi ng ue Sea. Pea ko u ongo'i p he taimi lahi 'oku ki'i fa'a ki'i t palasia nautolu he taimi lahi he ko e 'uhingá ko e ngaahi polokalama ko ení 'oku 'ikai ke lava 'o fakam fola atú.

Tokanga ki he mahu'inga fakapalanisi e ongoongo

Sea ko e, na'e me'a hake foki 'e he 'Eiki N pele ko Fakafofonga 'uluaki ko 'o Tongatapu fekau'aki pea mo e Kautaha ko eni ko 'o e FM 87.5 'oku peh kuo *black list* ia mei ai. Ka 'oku ou faka'amu p ke mea'i he 'e Fakafofonga N pele 'e Sea ko e Feitu'u na pea mo e Kapineti na'a mou tali ko 'o 'oange 'a e laiseni ko eni ko 'a e kautaha ko 'eni. Pea na'e makatu'unga foki ia 'e Sea 'i he 'uhinga na'e me'a mai 'aki 'e he Feitu'u na ko e, 'oku 'ikai ke tau lava 'etautolu 'o pule'i ha me'a 'oku lea mai 'aki 'e ha taha kiate kitautolu. Pea 'oku 'ikai ke tau lava 'etautolu 'o pule'i ha fakakaukau mai ha taha kiate kitautolu. Pea na'e makatu'unga ai 'a e me'a mai 'a e Feitu'u na ke, ki he tau'at ina kae fakamahu'inga ko ke fakapalanisi 'a e ngaahi ongoongo.

Sea ko e mahalo ko e palopalema lahi ia he ngaahi 'aho ni 'oku hoko mea'i p ia he Feitu'u na kae 'uma' e Hou'eiki 'oku ongoongo mai 'a e kautaha ia 'e taha he tafa'aki 'e taha taut fito ki he ngaahi *media* kehe pea toki tali atu ia pea mei he kautaha 'e taha. Ka na'a tau faka'amu foki Sea 'e lava e ongoongo mai ko kia Sioné pea talamai na'e fakatatau ki he lau 'a Sione na'e peh mo peh mo peh . Kae kehe hang ko e tu'unga ko 'oku ongo'i he taimi ní ia 'oku ki'i lahilahi p ko e ki'i meimei ko hono tuku atu p ko hono fakahoha'asi p mo hono lau'i atu e tokotaha 'oku fai ki ai e ongoongo. Pea na'e mahu'inga e fakapalanisi e ngaahi ongoongo ko iá 'e Sea. Sea mahalo ko 'eku ki'i fakahoha'a nounou ka ko u fakam l atu p ki he ma'u taimi m l .

'Eiki Sea: 'Eiki N pele 'Eua.

Tokanga ki he tau'ataian ke lea ha Kupu 8 Konisit tone

Lord Nuku: Tapu p pea mo e Feitu'u na 'Eiki Sea. Tapu atu ki he 'Eiki Pal miá kae 'uma' 'a e Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga. 'Eiki Sea ko e fakahoha'a 'a e motu'a ni 'Eiki Sea he pongipongi ni he ko e tui ko 'a e motu'a ni ki he me'a ko 'oku 'omai ki ho Fale he pongipongi ni 'Eiki Sea 'oku mole e ngaahi tau'at ina 'a e kakai 'o e fonuá. Ko e 'uluaki 'Eiki Sea ko e me'a ko na'e me'a mai 'aki 'e he 'Eiki Pal miá 'o peh ko e lea 'a e tokotaha ko eni 'oku ne maumau'i p fakatupu m veuveu Sea. 'Eiki Sea ko e lau ko 'a e kupu fitu 'o e Konisit toné 'e 'at ki he Tonga kotoa p ke ne tohi p te ne pulusi p te ne lea 'aki 'ene fakakaukau tukukehe kapau 'oku fel ve'i pea mo e Lao Laukovi'i. Ka ko e tau'at ina ko ke lea 'e Sea ko e 'uhinga ia ko u lea atu ai 'a ko 'oku fai atu ai 'a e fakahoha'a ko he pongipongi ní 'Eiki Sea.

Tui 'oku maumau'i totonu 'a e kakai e fonua

Ko hono ua 'Eiki Sea ko e tangi ko 'a e kakai 'a ko 'oku tu'u mai he kupu valu 'o e Konisit toné. 'Oku 'at ke fai 'enau tangí pea fakah honau lotó kae 'oua 'e fai 'aki ha m veuveu p ko ha mahafú. Fakahoko mai he 'e 'Eiki Minisit Polisi he pongipongi ni ko 'ene fakakaukau lelei ke ta'ofi. 'A ia ko 'eku tui 'Eiki sea 'oku maumau'i 'a e ngaahi totonu ko ení 'i he ngaahi

ng ue ko 'a e Fale 'oku fai he pongipongi ni Sea. Pea ko e 'uhinga ia 'eku fai atu ko 'a e hoha'a 'Eiki Sea p 'e tuku p ...

'Eiki Minisit Polisi: Ki'i fakatonutonu p 'e Sea.

'Eiki Sea: 'To fakatonutonu mai.

Fakapotopoto ke ta'ofi laka 'ave tohi tangi ki he Tu'i

'Eiki Minisit Polisi: Tapu mo e Feitu'u na Sea ko e fakatonutonu ko e totonu ko 'a e ni'ihii ...

<002>

Taimi: 1140-1145

'Eiki Minisit Polisi: ni'ihii ko eni ke nau fakahoko 'enau Tohi Tangi 'oku kei fakahoko pe ia. Kei fakahoko p ia pea ko e mafai ko ki he *operation* 'oku 'i he Komisiona Polisi ia, 'ikai ko e motu'a ni. 'A ia ko e anga ia 'a e aofangatuku ko 'a e Komisiona 'o fakatatau ki he fale'i 'a e kau polisi mo e t naki'anga fakamatata 'oku pou pou lahi ki ai e motu'a ni 'oku fakapotopoto 'aupito. Fakapotopoto 'aupito pe hono ta'ofi 'o e laká ka ko hono fakahoko atu ko 'enau t naki ki ha feitu'u 'o 'ave ai 'enau Tohi Tangi fakatatau ki he Kupu 8 ko Konisit toné 'oku me'a mai 'akí 'oku tu'ul hoko pe ia pea 'oku 'at pe ia. M 1 Sea.

Tokanga ki he mafai kau polisi ke puke ha taha

Lord Nuku: M 1 Sea. 'Eiki Sea, ko e fatongia e polisi ke ne ta'ofi e maumau laó. Kapau e ai ha taha te ne hanga 'o uesia 'a e ngaahi totonu ko eni ke nau laka 'a 'oku ta'ofi 'Eiki Sea, kapau 'oku 'ikai ke lava he Potung ue Polisi 'o ta'ofi e melino ko íá, ko e me'a ia 'oku fai ko ki ai e hoha'a he pongipongi ni. 'Oua 'e 'omai e fakakaukau ko mo 'ete anga 'ete ongo'í kae tuku e lao ko kuo 'osi tohi. Ko e lao ko eni Sea, kau eni he ongo Kupu 'e 2 na'e tohi 'i he 1875. 'A e tau'at ina ke leá pea mo e tau'at ina ko ke tangi 'a e kakaí ki he 'enau ngaahi totonu Sea. Hanga he 'e me'a ko 'oku hoko ko 'i he 'aho ni, hang ko e fakataha ko na'e uki ko 'a 'e he 'Eiki Pal mia ke fai 'i F 'oneluá. Ko e me'á kapau na'e foki mai ki Fale Alea ni ke tau talanoa'i 'i Fale Alea, kae 'oua 'o fai e fakatahá 'i tu'á he ko e me'a 'oku hokó. 'Oku ne hanga 'o fakam vahevahe'i e kakaí Sea. Ka ko e me'á ko 'e taha 'oku fai atu ki ai e fakahoha'á 'Eiki Sea, ko e tokotaha ko eni ko na'e tonuhiá 'oku puke ia he 'Eiki Minisit Polisi 'o 'ave ia 'o tauhi, ko hono malu'i. Kae fai e ng ue kae takai holo pe 'a nautolu ia ko ...

'Eiki Minisit Polisi: Ki'i fakatonutonu atu p Sea.

'Eiki Sea: Fakatonutonu mai 'Eiki Minisit Polisi.

Taukave Pule'anga ki he mahu'inga tauhi e melino

'Eiki Minisit Polisi: Sea, mahalo ko e, kuo u tui mahalo 'oku 'ikai ke lave'i he, mea'i 'e he 'Eiki N pelé 'a e anga e tu'u 'a e laó. 'Oku 'ikai ke ai ha mafai e motu'a ni ia ke ne puke ha

taha, pe fakatotolo'i ha taha. 'Oku 'ikai ha mafai e motu'a ni ki ai. Ko e 'u mafai k toa ko iá 'oku 'i he Komisioná ia. 'A ia ko e tu'utu'uni ia 'a e Potung ue Polisi 'o 'ikai ko e motu'a ni, ka ko e *policy* 'oku ou hanga 'o 'oatú, ke tauhi 'a e melinó. 'Oku 'ikai ke tau puke pe *arrest*. Ko 'enau tauhi, ko hono 'uhingá ko 'ene mo'uí ke malu. Pea 'oku faka'at pe ia he tokotaha ko ení. *Consent*. 'Oku ne faka'at pe ia, ko e fakapotopoto tahá ia. Pea 'oku fakakaukau'i 'a 'ene *safety* pea mo 'ene nofo 'i Tongá ni. Ka 'oku 'ikai ke peh ke puke ko e 'uhingá he funga 'ene tonuhia, ka 'oku 'ikai ke *arrest* ia. Ko hono tauhi p ke malu, pea 'oku tui pe ia ki ai pea 'oku faka'at pe ia 'e Sea.

'Eiki Sea: Ka ko e h e me'a 'oku hoko kia kinautolu ko na'a nau fakahoko e me'a ki he tokotaha ko iá.

'Eiki Minisit Polisi: Lolotonga fai e ng ue ki ai 'e Sea.

'Eiki Sea: Kuo 'osi ma'u nautolu?

'Eiki Minisit Polisi: 'Oku 'ikai ke u ma'u 'e au ha fakamatala fakamuimui lolotonga e vaha'a taimi atu ko ení, ka 'oku fai e ng ue ki ai ... ko e mo'oni ia Sea 'oku fai e ng ue ki ai ko e 'uhingá ia na'e fakahoko mai ai ki he motu'a ni pea mahalo p Sea 'oku totonu pe ia ke fakah mahino, ko e laó ko e lao. Laó ko e lao, ko 'ene 'osí ia. 'Oku faingata'a ia ke tau to e kalo mei ai.

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea, ka u ki'i tokoni pe ki he 'Eiki Minisit p 'e laum lie lelei ki ai.

'Eiki Minisit Polisi: 'Ikai ke u tali 'e au e tokoni Sea, 'oku 'ikai ke ne mea'i 'e ia e me'a 'oku hokó. 'Ikai ke 'ave ha fakamatala ia ki ai.

'Eiki Sea: Me'a hifo ki lalo.

Lord Fusitu'a: Sea, kole fakamolemole ke 'ai e fakatonutonu. 'Oku ta'emo'oni e me'a 'oku ne me'a 'akí.

'Eiki Minisit Polisi: Fakahoko mai e fakatonutonú Sea.

Lord Fusitu'a: Ko e Kupu 19 'oku ke 'osi mea'i lelei he Feitu'u na.

'Eiki Sea: Me'a ki lalo.

Lord Fusitu'a: Sea, k taki

'Eiki Sea: Me'a ki lalo.

'Eiki Minisit Polisi: Faka'osi atu leva au Sea.

'Eiki Sea: Faka'osi mai.

Fakamahino 'oku fai ng ue ki he fakalavea'i tokotaha tauhi kau polisi

‘Eiki Minisit Polisi: Ko e ‘uhinga pe ke mea‘i ho Falé, ‘oku fakahoko e ng ue ki he tukuaki‘i ko ení pea ko e ‘uhinga ia ko ‘oku matu‘aki faingata‘a ai ke fakapapau‘i ‘oku malu e tokotaha ko ení kae ‘oleva ke puke mai e ni‘ihi ko ‘oku ... ko e ‘uhingá ia Sea. Ke fakapapau‘i pe ‘oku fai e ng ue ki ai. M 1 Sea.

‘Eiki Sea: Faka‘amu pe ‘oku vave e ng ué he ‘oku ‘osi mahino pe kakai ko iá, ka ‘oku ... faka‘osi mai koe N pele.

Lord Nuku: Ko e ‘uhinga ia ‘a e fakahoha‘á ‘Eiki Sea. Ko e fakahoha‘á ‘Eiki Sea ‘o fakatatau pe ki he me‘a na‘e fakahoko mai he ‘Eiki Minisit Polisi. ‘Oku puke e tokotaha ko ení, ka ‘oku ta‘emahino ko kiate aú, pe ko e f e puke ko ‘oku ... ‘a e *house arrest* pea mo e ‘ave ko ki he pilisoné. Pe ko e f ‘a e fo‘i fakah ko ‘oku ... hona kehekehé. Ka ko e me‘a ko ‘oku fai ki ai e tokangá ‘Eiki Sea, kapau leva ‘oku ai ha kakai ‘oku fakatu‘ut maki, ‘oku tonu ke puke ia he ‘oku ai e kakai e fonuá ‘Eiki Sea, te nau fou pe ‘a e kakai ko na ‘a nau fai ko ‘a e me‘a ko ení ‘Eiki Sea ‘o fai p ‘a e maumau lao tatau. He ‘ikai ke kei loki ‘aki he‘e Potung ue ni hono ‘ave e kakaí ...

<003>

Taimi: 1145-1150

Lord Nuku: ‘ai ‘o malu‘i kae tukuange pe kakai ko ení ke nau takai holo pe ‘i tu‘a Sea. Ko e me‘a ia ko ‘oku fai ki ai e hoha‘á ‘Eiki Sea, ‘a ia ko e ‘uhinga ‘eku fakahoha‘a atú ‘Eiki Sea ‘oku ai e fatongia ‘o e Fale ni ko e Kupu 7 pea mo e 8 ‘o e Konisit toné ‘oku maumau‘i he fonua ni. Pea ko e h leva me‘a te tau fai? Tukuange pe ia? Ko e h e ng ue ‘oku fai ki ai ‘Eiki Minisit Lao? Ke ‘uhí ke fakatonutonu e ngaahi maumau laó Sea?

‘Eiki Minisit Lao: M 1 ai leva ke u ki‘i hao hake.

Lord Nuku: ‘Ikai ko ‘eku ki‘i fehu‘i hake pe ‘a‘aku ia ki ai pe ‘oku ...(kovi e ongo)...

‘Eiki Sea: Ko ia. Tuku ke me‘a mai e ‘Eiki Minisit Laó. M 1 .e fai e fatongia.

‘Eiki Minisit Lao: Ko e fakatonutonu atu, ko e pongipongi ni ko ‘etau h maí, longoa‘a. Longoa‘a. Ka na‘a tau maí ko e tali atu ‘emau tohi. Ko eni ‘oku to e ke mau ‘o sio ki ai e k mití. Tau longoa‘a. Longoa‘a, ‘osi, ‘Eiki Sea,

‘Eiki Sea: Me‘a mai ‘o fekau‘aki mo e me‘a ni ‘Eiki Minisit Lao.

‘Eiki Minisit Lao: Ka u ki‘i lea atu koe‘uhí p he ‘e tokoni. Ko e malanga ko ‘a e kakaí he S paté ‘oku nau ‘o teuteu ia he lau uike. Ki‘i malanga miniti ‘e 20 pe 30. Pea ‘oku fiu hono teuteu‘i. Ko eni, kau M mipa heni, tu‘u hake, malanga 10, 20, toki tu‘u hake p . ‘A ia ‘oku tau ‘ilo p ‘e tautolu e *quality* ‘o e malanga ko iá. Ko ia ‘oku ou fokotu‘u atu ‘oku ...

‘Eiki Sea: Pe‘i malanga mai he me‘a ko ‘oku ‘i ai ‘a e Minisit ? ‘a e ‘Eiki N pelé?

Lord Nuku: Kuo u fakatonutonu atu pe ‘Eiki Minisit kapau ko ‘ene fakaanga‘i ‘eku malangá

‘a’aku kae malanga ia.

‘Eiki Minisit Lao: Ko ‘eku foki mai eni Sea ki he ongo kupu ko iá. Pea ko ‘eku fale‘i ‘e Hou‘eiki, ko e laó ‘iate ia ‘oku ‘ikai ke mo‘ui ia. Ko e ‘uhinga ia ‘oku toki hanga ‘e he tangatá ‘o fakamo‘ui. Me‘a atu e Minisit Polisi, ‘oku ai e me‘a ke fai ke malu ai e tokotaha ko ení. Pea ‘oku ne fai leva e fakakaukau. Ko e laó ko kitautolu ‘oku tau fakam nava‘í. ‘Aki ‘etau fakakaukau lelei. Ka ‘oku ‘ikai ke peh ko e laó . ‘Ikai ke mo‘ui e laó ia. Ko tautolu ‘oku tau hanga ‘o ‘ange ki ai e m nava ‘i he‘etau fakakaukau lelei.

Lord Nuku: Sea, ke u to e fakatonutonu atu au

‘Eiki Sea: Ko e me‘a p ‘oku fai e tokanga ki ai he feme‘a‘aki ko ení, ko e tokotaha ko ení ‘oku lavea, pea ‘oku ‘ave ia ‘o tuku ‘i pilisone, ‘oku ‘ikai ke ‘ave ki falemahaki pea toki ‘ave pe ha polisi ke ‘alu ‘o ta‘utu ai ‘o me‘a. ‘Oku fai ha ng ue peh ?

‘Eiki Minisit Polisi: Sea, ko ia Sea. Ko eni ko e fetu‘utaki eni ‘oku ou ma‘u, ‘a ia ko e fetu‘utaki fakamuimui tahá ia. Ko e tokotaha ko ení ‘oku ‘ave ki falemahaki.

‘Eiki Sea: Ko ia. ‘Ai ke mahino mai ‘oku ‘ave ki falemahaki ka ‘oku ‘ikai ke ‘ave ki pil sone. Ke ‘uhí ke mahino ... he ‘oku ngali kehe hono ‘ave tokotaha ‘o tuku peh ‘i ... me‘a ia ‘oku lahi ki ai e ngaahi fifilí.

‘Eiki Minisit Polisi: Ke fakamahino pe mu‘a, ko hono ‘uhingá ke ma‘ú ke tatau. ‘Oku ‘ikai ke puke ‘a e tokotaha ko ení, ka ‘oku tauhi pe ko e ‘uhingá ko ‘ene malú, pea ‘oku tali pe ia ‘e ia. ‘A ia kuo pau ke ‘eke ki ai ‘ene ngofuá. Ko e ‘uhingá ke malu e tokotaha ko ení, ko e ‘uhinga ia ‘oku ‘ave aí. ‘Ikai ko e peh ko e ‘uhingá kuo ne ... kuo puke iá ke ‘ave ‘o faka‘ilo pe ‘oku ne fai ha hia. Ko e tauhi ia ke malu, pea ‘oku ne tali pe ia ‘e ia ko e ‘uhingá na‘e ‘eke ki ai pea ... ko e fakapotopoto taha ia ‘oku ala fai. Kapau ‘e tukuange atu ‘o to e lavea ‘e to e tukuaki‘i pe motu‘a ni.

‘Eiki Sea: M l .

Lord Nuku: ‘Eiki Sea ke faka‘osi atu

‘Eiki Sea: Faka‘osi mai.

Tokanga ke fai ha ng ue ki he ni‘ihi nau fai ‘a e fakalavea

Lord Nuku: Ko ‘eku tokangá ‘a‘aku ki he kakai ko na‘a nau fai e fakalaveá. He ‘oku ‘ilo ‘oku mea‘i pe ia he ‘Eiki Minisit Polisi, pea ‘oku ‘ikai ke fai ha me‘a ia kia nautolu he tu‘unga ko he taimi ni. Ka na‘e ‘i ai pe kau polisi he taimi ko na‘e hoko ai e maumau lao ko ení Sea. Ka ko e ‘uhinga ia ‘eku hoha‘á he ‘oku ai e kakai ‘e to e hoko atu he me‘a ko eni na‘e ...

‘Eiki Minisit Polisi: Fakatonutonu atu Sa.

‘Eiki Sea: Fakatonutonu mai ‘Eiki Minisit Polisi.

‘Eiki Minisit Polisi: Sea ko e tukuaki‘i ko na‘e ‘i ai e kau polisi‘oku hala. ‘Oku hala ia. Ko e me‘a ko ení na‘e toki l pooti mai ki he kau polisi ke mahino pe mu‘a ‘a e mo‘oní Sea. Kuo u ongo‘i ko e ‘Eiki N pele ko ení na‘a ‘oku ai ha laum lie kehe ‘oku ne fai ai e tukuaki‘í. ‘Oku fakamatala atu pe ngaahi mo‘oní‘i me‘á ia, ‘omai pe ‘e ia ‘oku hala Sea.

‘Eiki Sea: Ko ia. M l ‘Eiki Minisit Polisi.

Lord Nuku: Ko e laum lie ko ‘oku ‘oatú ko e malu ‘a e kakai e fonuá he ‘oku ai e me‘a ‘oku hoko. Pea kuo u kole atu p ‘Eiki Minisit , hoko mu‘a e 2 pea mai mu‘a pe ko e h e l pooti ‘oku hoko atu ki he kakai ko ení. He ‘oku ou ‘ilo ‘e au e kakai ko eni na‘a nau fai e me‘a ko ení. Kapau ‘oku ou ‘ilo ‘e au pea f f e kau polisi. Ko e me‘a eni ko e fakahoko mai pe he kau polisi Sea. Pea ko e kole p pe ko e h e ng ue ‘oku fai ki aí, ko e telia e malu e kakai e fonuá Sea.

‘Eiki Sea: M l . ‘Eiki Minisit Ako, fuoloa ho‘o hiki ho nimá.

‘Eiki Minisit Ako: Ko ia.

‘Eiki Sea: Me‘a mai.

Taukave ko e tau‘at ina ‘oku ‘i ai p hono fakangatangata

‘Eiki Minisit Ako: M l Sea. Tapu mo e ‘Eiki Sea e Fale Alea ‘o Tongá. Tapu ki he ‘Eiki Pal miá kae ‘uma‘ e Hou‘eiki Minisit e Kapinetí. Tapu ki he Hou‘eiki e Fonuá, tapu ki he Hou‘eiki Fakafofonga e Kakaí. Sea, m l ho‘o laum lie ki he pongipongi ni. Ko e fonua tau‘at ina ‘a Tongá ni pea ‘oku ou pou pou ki ai. ‘O hang ko e Kupu 7 mo e Kupu 8. ‘Oku ‘i ai ‘a e me‘a ko e tau‘at ina, pea ‘oku ‘i ai mo e me‘a ko e fa‘iteliha. ‘Oku na ...

<003>

Taimi: 1150-1155

‘Eiki Minisit Ako: ...kehekehe p , kehekehe tau‘at ina, kehe e fa‘iteliha. Te u ‘atu ‘a e s pinga, h fanga ‘i he fakatapu, ko e pulu ‘oku nono‘o ‘aki ‘a e maea mita ‘e 6, ko e pulu ke nofo p ‘i he mita ‘e 6, pea kapau leva ‘e to e mavahe mei he mita ‘e 6 mahino ‘oku motu ‘a e maea pea ‘oku ‘alu leva ia ‘o fa‘iteliha. Ko e tau‘at ina ‘a e ongoongó, ‘oku ‘i ai ‘a e tau‘at ina ‘a e ongoongo, ‘oku ‘i ai ‘a e tau‘at ina ‘a e tama ko ke ne ‘oatu ‘a e ongoongo, k ‘oku ou fakatokanga‘i ‘e au na‘a ku ‘osi kau ki he fakataha tufaki ongoongo ‘a e ‘Eiki Pal mia mo e kau faiongoongo, manatu‘i ko ‘etau nofo ‘i Tonga ni ‘oku ‘i ai ‘a e ‘ takai ‘o Tonga ni, pea kuo pau ke ongo tau‘at ina ‘e 2 ko ia ke nofo ‘i he fo‘i ‘ takai ko ia, ‘oku ‘i ai hotau Tu‘i, ‘i ai hotau Hou‘eiki, ‘oku ‘i ai ‘etau ‘ulung anga, pea ‘ikai ko ia p , k ‘oku nono‘o kitautolu ‘e he moto ‘Otua mo Tonga ko hoku Tofi‘a. Ko u fakatokanga‘i ko eni ‘emau fakataha ko eni tufaki ongoongo, na‘e ‘i ai ‘a e kau faiongoongo, ko ia ‘oku ongo‘i te u ng ue ‘aki ‘a e fo‘i lea fakapilit nia, *very aggressive*, tu‘u hake ‘a e tama ko , ko u sio atu au ki ai ko e kofu ia ‘oku l ki tu‘a, mo ‘ene fa‘ahinga lea mo ‘ene fa‘ahinga *tone* hala ‘at ke ‘i ai ha fakatapu, ko e fu‘u ‘ataakai Tonga ni eni. Pea ko e tau‘at ina ‘oku ‘i ai hono fakangatangata, ‘oku ‘ikai ‘uhinga ‘a e kupu 7 mo e kupu 8 ke fa‘iteliha ia, nofo p ‘i he fo‘i ‘ takai ko ‘o e tau‘at ina. Pea hang ko ‘eku fakahoha‘á Sea...

Lord Nuku: Ki‘i fakatonutonu atu p ki he ‘Eiki Minisit .

‘Eiki Sea: Fakatonutonu.

Lord Nuku: Fakatonutonu atu p ‘a e lau ko ‘a e kupu 7, “‘E tau’at ina, ‘e ngofua ki he kakai kotoa p ke lea ‘aki mo tohi mo pulusi ‘a e anga honau loto mo ‘enau fakakaukau, pea ‘e ‘ikai fokotu’u ha me’a ke ne tapui ia p ko ha Lao lauikuonga.” Loto, pulusi mo e fakakaukau. Tali si’i kae kumi ‘a e tukukehe ko ena ko ko ‘oku ‘uhinga mai ki ai ‘a e kau tama ...fakahoko mai ‘a e kau tama ko ‘oku ‘i ai ‘a e tukukehe, k ‘oku ‘ikai ke ‘asi ai ha tukukehe ia h , ‘oku ‘i ai mo e kupu 2, mo e kupu 3, k ko e kupu ko ko e me’a p ‘oku tukukehe ko e lau’ikovi’i ‘a e Fale’alo mo e Tu’i. K ko ko e lau’ikovi...mahalo na’a ko e lea ia ‘oku ta’efe’unga ki he Pal mia , k ko ‘eku fakatonutonu atu veteki mai mu’a ‘a e fo’i tau’at ina ko kupu 7, m l Sea.

‘Eiki Minisit Ako: Ko e kupu 7 mo e kupu 8 ‘oku ‘i ai ‘etau Lao ‘o hang ko ‘eku ‘uhinga ‘oku ‘i ai ‘a e ‘ takai ‘a Tonga ni, pea kapau te u fakataha au mo e kau Faiongoongo pea nau kape mai nautolu kia au ‘o hang ko ho’o ‘uhinga, te u faka’ilo ‘e au nautolu ko e lau kovi mai kia au, pea ‘oku ou tui au ki he lau ko eni ki he me’a ‘a e ‘Eiki Minisit , ‘e mo’ua ia. Ko e kupu 7 mo e kupu 8 ‘oku nofo p ‘i hono ‘ takai, manatu’i ko e ‘ takai Tonga ni eni, ‘oku ‘ikai ko *Iraq* eni, pea ‘oku ‘ikai ko Pakisitani ko Tonga.

Lord Tu’ilakepa: Sea ‘oku ou kole p au ki he ‘Eiki Minisit p ‘e lava p ke u tokoni atu ki he Feitu’u na. ‘Oku fu’u fakavalevale ia k ‘i ai ha *media* ‘e tu’u hake p ‘o kape hangatonu atu, ‘oku totonu ke vakai’i ‘a e *media* ia ko ia. Ko e me’a ko na’e ‘omai ‘e he Pal mia ‘aneuhu ko e fo’i lea ko ‘a e tokotaha.

‘Eiki Minisit Ako: Sea ko ‘eku fakat t p eni.

Taukave ko e gaahi lea fai ki he Pal mia ne makatu’unga ai fakalavea’i ne hoko

Lord Tu’ilakepa: ‘Oua ‘e fu’u fakat t ...kapau ...ko e h ko ‘a e lea te tau ng ue ‘aki, fakat t t tu’a ‘o peh ke tu’u hake p ha taha ‘o kape, ‘ikai ‘oku ‘i ai ‘a e me’a kehe ia ai, puke ia ‘o ‘ave fakah . Kae hang ko e ki’i fo’i lea ko ia na’e fai ‘e he tokotaha ko ia, te u fakahoha’asi koe. Ko e me’a ia ‘oku mamahi ai ‘a e kau muimui ko e lea ‘a e tokotaha ko eni ‘oku fieme’a, pea ko e ‘uhinga ia ko ‘enau ko ‘o fai ‘a e fo’i me’a ko eni ko e fie me’a ki he Pal mia. Sio ange, ‘osi ange ko e kape ia ‘oku tonu ke puke atu ‘a e tokotaha ko ia ‘o ‘ave ‘o fakah pea nono’o pea tapu ange kapau ‘oku lava ‘o seloteipi’i ‘a e ngutu tapu mo ia, ke ‘oua ‘e to e kapekape. Kae ng ue ‘aki p te u faka ...’oku sai ange p ia, kae to e ki’i

‘Eiki Sea: M l faka’osi mai Minisit Ako.

‘Eiki Minisit Ako: M l ‘Eiki Sea, ‘oku to e kovi ange ia ‘a e ‘ai ke seloteipi’i ‘a e ngutu, mole ‘ene tau’at ina ia ‘a’ana ke to e seloteipi’i pea ha’i maea pea ...’E ‘Eiki Sea ...

‘Eiki Sea: Me’a mai ...

Lord Tu'ilakepa: 'E 'Eiki Minisit 'ai p mo ke ki'i takatakai holo ho v henga he 'oku fa'a 'i ai ...ko 'ene pat p ha ongo me'a 'oku kaila 'a e tama 'e taha, puke 'a e tama ko pea ke puke hono ngutu na'a kapekape ...

<005>

Taimi: 1155-1200

Lord Tu'ilakepa : ... kae ki'i takataka hifo, fu'u fakamatamu'a p 'eku hanga 'o 'oatu ke ke me'a ki ai, ka ko 'eku 'ai p ko e 'uhingá, na'a faifai p kuo ke kapekape mai e Feitu'u na ki he motu'a ni, ka ko 'eku fakat ta p 'a'aku ia ki he me'a p 'oku fa'a hoko. Mea'i p 'e he Minisit Polisi, 'oku 'i ai foki 'enau fa'a 'ilo kava 'i Houmakelikao. Ko 'ene pat p ha ki'i matua 'a ha ongo ki'i faikava, kaila e tama e taha, puke e ngutu e tama 'e tahá, tukuange p 'e koe e tama e tahá, he 'e faifai pea kapekape. 'A ia 'oku meimei natula peh 'a e me'a ko eni ko 'oku ke me'a ki ai. 'Oku ngali vale ia he 'uhinga e me'a ko na'a ku lave ki ai, ke 'alu o seloteipi'i, 'oku mole e tau'at ina ia 'o e toko taha ko iá. Ka ko e natula ia ko e 'etau feohi fakatautolu.

'Eiki Minisit Ako : Sea, ko e me'a p eni na'a ne toki me'a mai 'akí, ko e seloteipi'i. pea ko 'eku puké, 'oku lau ia he Laó, ko e t .

Lord Tu'ilakepa : Kuo tau a'u kitautolu he Fale ni, 'Eiki Sea, 'oku hang ia ha fale hopó.

'Eiki Sea : Mahalo sai ke faka'osi mai.

'Eiki Tokoni Pal mia : Kau faka'osi atu 'eau.

'Eiki Sea : Tokoni Pal mia, 'oku 'i ai ha'o

'Eiki Tokoni Pal mia : Sai ke u ki'i tokoni atu ai, 'Eiki Minisit . Hang ko e Lao ko eni ko ki he 'Atakaí. Tatau p mo e Fale ni, Sea, ho Fale ni, Sea. 'Oku 'i ai e founa, 'oku 'i ai e lea 'oku 'ikai ke ngofua heni. Neongo 'oku 'asi mai he kupu 7 mo e 8, ka 'oku 'i ai 'etau Tu'utu'uni, pea kuo pau ke fakangatangata ki he ' takai ko eni 'o e Falé. 'A ia ko e ki'i fakat t p ia, Sea, m l .

'Eiki Sea : M l .

'Eiki Minisit Ako : M l 'aupito e tokoni

'Eiki Sea : Te'eki ai ke 'osi.

'Eiki Minisit Ako : Ki'i taimi si'i p , he hang 'oku ou ki'i meimei hee au ia he me'a mai 'a e N pele Fika 2 'o Vava'ú. Ka neongo ia,

'Eiki Sea : Me;a mai.

'Eiki Minisit Ako : 'Io. Ko 'eku fakamanatu p 'aku ia 'a e tau'at iná, ke manatu'i e tau'at ina mo e fa'iteliha 'oku na faikehekehe, pea manatu'i 'etau ' takai 'i Tonga ni. M I Sea.

'Eiki Sea : Ko ia, 'oku fakamanatu mai p , tau nofo ma'u p 'i he Laó. Pea ko 'etau Konisit tone, kuo 'osi maau p e me'a kotoa. Pea neongo p pe ko f e tafa'aki 'oku te 'i ai, ko 'ete ng ue'aki e Lao, pea 'oku mahino 'e maau leva 'etau nofó. He ko 'etau toe nofo p 'o faka'uhingá, he 'oku 'ikai ke tau ng ue'aki.

Fakataha Fale Alea he M nite

Hou'eiki, ko e 'aho ni, ki he 12.00 'Oku ou fakamanatu atu p foki, 'oku me'a mai e Pal mia Nu'usilá, mo 'ene kau 'a'ahi, he efiafi ni. 'Oku ou tui p 'oku 'i ai e fatongia e Hou'eiki Kapinetí. Pea 'i he taimi tatau p 'oku kei fai e ng ue ki he tali ko eni 'oku 'omaí. Ka ko ia 'e tipeni e ng ue hotau Falé 'i he tali ko 'e 'omaí, koe'uhí ka tau toki hoko atu. 'I he'ene peh , tau toki fakataha mai p 'i he Monite, koe'uhí kae tuku atu e Hou'eiki Kapineti ha taimi lahi ke fai ho'omou ng ue, pea mo e Hou'eiki Fakafofongá.

Mou ki'i ... sai p ke mou *exercise*. Mou tu'u hake p pea mou me'a hifo. Ka ko ia, ke manatu'i na'e 'i ai 'a e ' tohi fakaafe na'e tufa atu koe'uhí ko e me'a ko e 'a efiafi ki he kau Nu'usilá. Pea 'oku 'i ai p foki mo e *screen* 'oku 'ai ke fai ai p mo e 'akapulú. Ko ia, moutolu ko eni na'e 'oatu ho'omou tohí, koe'uhí ke mou faka'apa'apa'i p 'a e fakaafé, pea mou me'a atu ki he T no'a 'oku fai ai 'apongipongi. Ko ia ke fakamahino p , koe'uhí 'e.

Tokanga ki he palopalema he folau vakapuna ko e 1 kautaha vaka

Pea ko ia ko e ngaahi me'a ko na'e 'ohake ki he vakapuná, ko e kole atu p foki ki he Pule'angá. Ko e ngaahi taimi ko eni 'oku fai ai 'etau Konifelenisi, 'oku fa'a mai p e kakai 'o hoha'a mai koe'uhí ko e taimi ko ke nau fefolau'aki ai ki Tokelau, 'oku fu'u uesia 'aupito 'enau polokalama, ki he'enuu fefolau'aki mo 'enuu foki ki muli, koe'uhí he 'oku taha p 'a 'etau *airline*, pea to e tahá p 'oku fu'u mamafa.

Ko e fo'i me'a ko eni na'e 'ohaké, na'a ku fanongo p he niusi, 'ohake ko eni e pa'anga e 11, ka na'e peh foki 'e he *TAL*. Ko nautolu foki 'oku nau toki tu'utu'uni ke fai ha me'a peh . Ka 'oku 'ikai ke 'ilo pe ko e t naki ko eni e pa'anga e 11 'oku 'ave ki f 'ia. Ka 'oku tonu p ke 'omai ha fakamatala mei he... Minisit .

Fakahala'i Pule'anga 'i ai fea 'oku hilifaki he tikite folau vakapuna

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga : Na'e peh p e ki'i fakahoha'a 'anenai, Sea, ki he Fakafofonga mei Vava'u, ke ne mea'i. Na'e fakahoko foki 'a e ki'i *press release* 'a e mala'e vakapuna 'a e *TAL*, koe'uhí ke fakamahino p . Ko e pa'anga ia e 11.50 na'e talu hono fakangofua 'o'ona ia he 2008, 'o lele mai aí. Ko e 'ai ko ke peh 'oku hiki e feá, koe'uhí ko e tukupau 'a e Pule'angá, ke hilifakí, 'oku hala 'aupito ia. 'A ia 'oku 'ikai ke toe 'i ai ha me'a fo'ou ia 'i ai.

Ko e me'a ko na'e tokanga ki ai 'a e Fakafofonga mei Vava'ú, ki he 11.50 ki Ha'apai, pea 11.50 ki Vava'u 'oku hala mo ia.

Lord Tu'ilakepa : Sea, ki'i fakamolemole p , 'Eiki Minisit , 'omai mu'a ke mau hao atu mu'a he me'á. Na'a mau peh te tau tuku. Kapau ko e me'a he ...

<006>

Taimi: 1200-1205

Lord Tu'ilakepa: ...2008 na'e totonu ke 330 p 'Eiki Sea, ko e toki t naki ni p 'a e ki'i pa'anga 'e 11.50 ia pea 'oku fai 'a e fetukuaki 'a e *Civil Aviation* pea mo e kautaha 'o hang ko e me'a na'e me'a ki ai 'a e Fakafofonga Fika 16 'Eiki Minisit , 'oua te ke to e me'a mai fakamolemole peh 'oku hala 'a e me'a ko 'oku 'oatu 'e he Fakafofonga he 'oku mau ma'u kotoa ki ai k 'oku fakalongolongo p tuku p ki he Fika 16 ke mou feme'a'aki k 'oku mau ongo'i 'a e me'a mai 'oku hala 'a e 11 p seti talu mei he 2008.

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga: 'Oku tonu ia Sea, 'oku tonu 'a e 11.50, ko e me'a ko 'oku hala kapau ko 'ete fononga ki Vava'u, kapau 'e me'a atu 'a e Fakafofonga ki Vava'u pea fou atu 'i Ha'apai 'oku hala ia ke 11.50 ki Ha'apai pea to e 11.50 fo'ou ki Vava'u, 'a ia kapau ko 'ene 'alu ki Vava'u, tatau p p te te fou 'i 'Eua p ko Ha'apai 'e kei 11.50 p . Ko e ha'u ko mei

'Eiki Sea: Sai p to e ki'i me'a mai pe he M nite mo e fo'i me'a ko 'oku mahino mai, he ko 'etau feme'a'aki 'oku 'ikai p ke me'a, he ko ena 'oku 'omai 'a e ngaahi me'a kehe, pea ...Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi.

Tali Pule'anga ki he s niti t naki ki he ng ue mala'e vakapuna

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi: 'Eiki Sea tapu mo e Feitu'u na ko e fatongia ko eni ko e fatongia ia 'o e *TAL Tonga Airport Limited*

'Eiki Sea: Ko ia

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi: 'A ia ko e t naki 'a e ngaahi silini ko eni 'oku 'alu ia ki ai ke tokoni ki hono ...ki he ngaahi ng ue ko 'a e mala'e vakapuna fakalelei'i pea mo e *infrastructure* ko 'a e mala'e vakapuna, 'oku mahino p 'a e *issue* ko eni ko pea mo e *Real Tonga*, 'oku 'ai p ke fakahoko p ke mea'i he Hou'eiki M mipa 'oku lolotonga 'i he...na'e fai p 'a e ng ue ki ai 'a e *Civil Aviation* pea mo e *TAL* 'oku lolotonga 'i he *Solicitor General, SG Solicitor General* Fakafofonga Lao 'a e Pule'anga ke ne veti mai 'a e ' me'a ko eni he 'oku ki'i lahi 'a e ta'eta'emahino kae toki 'omai ha tali mei he *Solicitor General* pea toki fakahoko atu ki he ...

'Eiki Sea: Lolotonga ho me'a ko ia 'Eiki Minisit , f f to e fakakaukau'i ha va'a *airline* 'e taha.

Tali Pule'anga ki hano fakakaukau'i ha kautaha vakapuna fakalotofonua 'e 1

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi: 'Oku 'at p ia, ko e hang ko e me'a ko na'e me'a ki ai 'a e Fakafofonga Vava'u 15 'oku kei tu'u p 'ene *application* ko ki he'ene kautaha vakapuna pea 'oku 'at p ia ki ha taha, k 'oku pau p ke nau muimui ki he ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi

lao 'oku 'oatu 'e he potung ue ke fakakakato pea toki *issue* ha laiseni vakapuna ha taha.

Lord Tu'ilakepa: Sea

'Eiki Sea: 'Eiki N pele

Fehu'ia ha me'a 'oku toe kae lava ke lele kautaha vakapuna Vava'u 15

Lord Tu'ilakepa: Kuo tau ki'i 'ova atu p sai ko ena te tau tutuku p ko eni toki me'a mai he M nite me'a ko eni 'oku me'a mai Minisit ko e fanongo p 'a e Hou'eiki kotoa ki he me'a ko 'a e Fakafofonga Fika 15 ko e fu'u fakamole lahi kuo nau fai ko e h e me'a 'oku toe ke ke me'a mai kae 'ai 'a e si'i kautaha ko ke tau lava 'o vahevahe ko e fo'i 250 'oku ongo lelei kia mautolu.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi: Ko e motu'a ni 'Eiki Sea 'oku pou pou p seti 'e 100 ki hono *built* 'a e *private sector* pea mo hono fakaivia 'a e langa fakalalaka 'i he *private sector*. Ko e 'ai ko ke fakalele he fonua 'a e *airline* 'e fiema'u ha talatalanoa ia 'oku to e ki'i loloto ange ko e founa ia ko ko ke

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea

Neongo fakamole lau miliona ka kuo pau ke fakakakato ngaahi me'a ki he laiseni

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi: Ke leleaki'i 'etau langa fakalalaka 'oku tui 'a e motu'a ni ko e *private sector* p , pea 'oku 'at p ia hang ko e me'a 'anenai 'oku 'at p ia ke 'omai ha *application* k neongo ai 'a e lau miliona 'a e fakamole 'oku 'ikai ko ha 'uhinga ia ke tau *issue* ai p tautolu e laiseni kuo pau ke fakakakato 'a e me'a kotokotoa p kae toki *issue* 'a e laiseni.

S miu Vaipulu: 'Eiki Sea

'Eiki Sea: 'E Hou'eiki ko e me'a p 'oku kole atu ke mou feng ue'aki 'a e potung ue pea mo e ...p ko hai 'a e *private sectors* ko 'oku me'a, koe'uh he 'oku tau fiema'u ke nga'unu 'a e me'a he 'oku mahino mai mei Tokelau 'oku uesia 'a e fefononga'aki ki Vava'u mo Ha'apai koe'uh ko e fu'u lahi 'a e me'a, kapau 'e to e ki'i holo hifo e totongi pea ko e taha p ia e founa 'e lava ke holo ai ko e to e fokotu'u ha kautaha 'e taha koe'uh ke na *compete* pea 'e lava ke, 'oku ou tui 'e ma'u ai 'a e *fare* lelei 'a kinautolu 'i Tokelau 'o tokoni 'aupito ko e ngaahi taimi eni 'oku tonu ke fai ha ng ue ki ai he ko e taimi eni 'oku lahi ai 'a e fo'i taimi *season* ko eni 'a e ko e *high peak* ko 'oku ui e me'a ko eni ko e taimi ia 'oku h ai 'a e ngaahi kautaha vakapuna tatau p mo Nu'usila mou sio ange p ko Nu'usila ia ko e fo'i *airline* p 'e taha ko eni ki Nu'usila t naki lahi 'aupito 'a Nu'usila he fonua ni, k koe'uh he kapau na'e 'i ai ha'atau vakapuna fakafonua 'e lava ke tokoni ki hotau kakai, kae faka'osi mai Fakafofonga ka tau tuku.

Tui Vava'u 15 fakafe'atunga'i 'e he Pule'anga kole laiseni 'ene kautaha

S miu Vaipulu: M l Sea, 'Eiki Sea faka'apa'apa p ki he me'a 'oku me'a mai'aki 'e he Minisit k ko me'a 'oku 'i ai 'a e sio ki ai 'Eiki Sea, 'oku 'i ai 'a e me'a 'oku ui fakatonga ko e taufau'i 'oku lolotonga taufau'i he ni'ihi ko potung ue 'a e ng ue ko 'oku fai, hang ...

Taimi: 1205-1210

S miu Vaipulu :...ko e me'a ko ení ko e me'a ia ko na'a ku fakah 'anenai. Ko e 'eke atu 'a e ' me'á, kuo 'osi 'oatu k toa 'a e tohi kolé mo e foomu ko 'o e me'á, ng ue ki ai 'a e kau ng ue, 'ovataimi pa'anga 'e 8 afe. To e 'ave p 'o to e fai 'a e ng ue tatau ki h , pea talamai ia ke mau to e 'ave ki he PASO. Talamai ia mei he PASO ia, tukuange ha fo'i m hina ia 'e 3, ke fai ai ha ng ue, te nau toki 'at ke ng ue ki ai, kae to e 'omai 'a e 1 kilu 2 mano Nu'usila ke totongi. Ko e me'a ko 'oku kole ko ia kia kinautolú, mai ha kautaha 'e taha ke nau fai 'a e sivi 'oku 'ikai ko e PASO p 'oku ne lava 'o fai 'a e ng ue. Na'e totongi p ko e me'a tatau ka na'e 'i ai 'a e kautaha na'e totongi p ki mu'a, pea na'e 'omai. Neongo mahalo ko e mali ko eni 'o e Fakafofongá, na'a ne fekau 'a e Tal kitá, ke 'oua 'e fakamo'oni. Ko e talu ko mei aí, 'o hokohoko mai ko ení, mau palopalema'ia 'a Vava'ú 'i he me'a ko ia 'Eiki Sea.

Tui Pule'anga tuai pe ng ue ka kuo pau ke muimui mo faipau ki he Lao

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi : 'Eiki Sea ka u ki'i fakanounou atu p 'etau feme'a'aki. 'Oku 'i ai foki 'a e taimi ni'ihi 'oku tau *frustrate* he tuai 'a e ng ué, pea 'oku kau p mo e motu'a ni ai, 'i he tanu hala, tuai. Ko e *application* ko tuai, ka 'oku ou tui 'oku totonu ke fakavave'i. Sea, 'oku 'i ai 'a e founga ng ue mo e Lao, kapau na'e tuku ke fai'aki 'eku laú, 'e lele 'a e ng ué ia. Ka 'oku 'i ai 'a e Lao ia 'oku pau ke u tatali ki ai, muimui ki ai, ke fakakakato. Ko e ngaahi me'a ko eni ko 'oku me'a mai ki ai 'a e Fakafofongá, 'i he'ene *application*, ko e ngaahi Tu'utu'uni ia 'oku 'oange 'e he *division* ko eni 'a e *unit* 'a e *Civil Aviation* ke fakakakato. Pea kapau leva 'oku tu'utu'uni 'e he Laó ke ha'u 'a e PASO 'o fai 'a e *inspection*, pea peh mai leva 'a e PASO te mau toki 'ata'ata 'osi 'a e m hina 'e 3. Kuo pau ke tau tali kitautolu ke 'osi 'a e m hina 'e 3.

S miu Vaipulu : 'Eiki Sea fakatonutonu atu Sea. Fakatonutonu atu. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha tu'utu'uni 'a e Laó ia 'oku 'ikai ha tu'utu'uni 'a e Lao ia..

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi : Ka na'e 'i ai ha *option* na'e fakahoko mai 'e he tokotaha ko eni, ke ha'u ha taha mei tu'a..

'Eiki Sea : 'Oku mou maumau'i 'e mautolu 'a e molumalu hotau Fale. Mo me'a ki lalo. Faka'osi mai 'e he Fakafofonga Vava'ú, he ko ia na'a ne hanga 'o fokotu'u hake 'a e me'a. 'Oku hoha'a 'aupito 'a Vava'ú ki he me'a ko eni. Me'a mai koe.

'Akosita Lavulavu : Tapu mo e Feitu'u na Sea, fakamolemole Sea he'eku to e tu'u hake 'o to e fakahoha'a. Kole atu p Sea ke u fakatonutonu 'a e 'Eiki Minisit . 'Oku ne peh ko e Laó, 'oku 'i ai 'a e Lao 'oku fiema'u ke muimui'i. Kapau 'oku palopalema 'a e Laó 'oku fakatuai ai 'a e ng ué, pea *amend* 'a e Laó ke lava 'a e ng ue 'o lele Sea. Pea ko e 'Eiki Minisit ko eni ko *Public Enterprise* Sea, na'a ne peh 'oku 'ikai ke tonu 'a e *charge* ko eni ko 'a e pa'anga 'e 11.50 ko ia he fou 'i Ha'apai pea mo Vava'u. Sea ko u fakahoko atu ko e me'a mo'oní eni na'e hoko. Na'e *charge* au mei Ha'apai, to e *charge* 'i Vava'u. 'Oku mo'oni p ia Sea.

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga : Kole atu ke nau 'o faka'ilo Sea kapau 'oku nau fai ta'efakalao.

'Eiki Sea : Hou'eiki tau kelesi, he 'ikai ke toe 'osi 'a e feme'a'aki. Ko u kole p ki he Pule'angá, sai p ko ena kuo 'osi 'omai 'a e talí, kae ng ue ki ai 'a e K miti. Kole atu p ki he Komití ko e 'osi p eni pea mou me'a atu 'o fai ha ng ue ki ai, koe'uhí ke toki fakah mai ia 'i he M nité, kae me'a atu 'a e Hou'eiki Kapinetí 'o teuteu 'a e kau folau ko ena mei Nu'u Sila.

'Eiki Pal mia : Sea 'oku ou kole atu ke 'oange mu'a ha'atau ki'i p p aki talamon ki he'etau taú 'e he Feitu'u na, he 'aho ni. Ki'i talamon p kia nautolu.

'Eiki Sea : Kapau na'e lava p 'e he Kapinetí 'o fai 'a e me'a ko ia, 'oku sai.

'Eiki Pal mia : 'I kai te'eki ai ke mau 'ai 'e mautolu, ka 'oku mau kole atu.

'Eiki Sea : Ko ia sai, lava p mo ia.

Kelesi

Ka tau kelesi.

<008>

Fakam 'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga